

Democraat

D66

Tijd voor een nieuwe generatie

p.04 Afscheidsspeech

**Het was een roerig congres,
het 108ste D66-congres...**

p.11-15 Even voorstellen:

**Campagneleider Jan Paternotte
en onze 12 PS-lijsttrekkers!**

p.16 Een dag op pad met

**Commissaris van de Koning
Han Polman in... Zeeland**

“Ik voel bij u en bij mezelf urgentie. Urgentie om vooruit te blijven gaan”

foto Jeroen Mooijman

Verkiezingen 2019
Op 20 maart 2019 vinden de Provinciale Statenverkiezingen plaats. De nieuw verkozen Statenleden kiezen op 27 mei 2019 de leden van de Eerste Kamer. Kandidaatstellen voor de Eerste Kamerverkiezingen kan nog t/m 29 november. Daarnaast zijn er op 23 mei 2019 verkiezingen voor de leden van het Europees Parlement. Die kandidaatstellersperiode is inmiddels gesloten. D66-leden bepalen de uiteindelijke lijstvolgorde; u ontvangt een uitnodiging voor deze twee stemmingen per e-mail. Meer informatie: d66.nl/partij/interne-verkiezingen

Democraten,

Op het moment dat deze *Democraat* bij u op de mat valt, is het precies een maand geleden dat in ’s-Hertogenbosch ons najaarscongres plaatsvond. Een drukbezocht en gedenkwaardig congres, waar Alexander Pechtold zijn afscheid als partij-leider aankondigde. In een tot de nok gevulde zaal blikte hij terug op 12,5 jaar vallen en opstaan, lief en leed en vooral passie voor de democratische idealen van onze partij. Idealen die landelijk en lokaal, in provincies en in Europa zijn en worden omgezet in daden en resultaten.

Op deze plek wil ik Alexander van harte bedanken voor zijn inzet, zijn inspiratie. “Tijd voor een nieuwe generatie”, zei hij in zijn afscheidsspeech. Van die generatie maak ik deel uit; we hebben veel v  n hem en d   r hem geleerd. Niet alleen de partij is geprofessionaliseerd, ook individuele leden hebben volop de kans gekregen om zich te ontwikkelen. Via Masterclasses, Route66, het Driebergen-programma en diverse trainingen voor volksvertegenwoordigers en bestuurders.

Drie dagen na het congres koos de Tweede Kamerfractie Rob Jetten tot fractievoorzitter. Ik wil hem van harte feliciteren. De komende jaren zullen wij veel samen optrekken; u gaat ons tegenkomen in het land, bij afdelingen, in regio’s. Graag zijn we in gesprek, blijven we in verbinding over manieren waarop we onze dromen kunnen omzetten in daden. Hoe we verantwoordelijkheid durven nemen.

In mijn eerste congresspeech als partijvoorzitter zei ik: ik voel bij u en bij mezelf urgentie. Urgentie om vooruit te blijven gaan. Om niet aan de zijlijn te staan, maar actief aan de slag te gaan.

Verkiezing partijvoorzitter
De leden van D66 konden tussen 20 september en 3 oktober 2018 hun stem uitbrengen op drie kandidaten: Anne-Marie Spierings, Henk Beerten en Wimar Jaeger. 5162 leden brachten hun stem uit op hun eerste en tweede voorkeur. Bij de eerste ronde haalde geen van de kandidaten meer dan 50% van de stemmen; Spierings won daarop met 62,9% in de tweede ronde.

Om bij te dragen aan een mooiere, duurzame samenleving. Zoals Rob Jetten zegt: “Wij zijn onderdeel van de laatste politieke generatie die iets kan doen om opwarming van de aarde te voorkomen.” Een samenleving waarin iedereen de kans krijgt om mee te doen.

Nu is hét moment, om samen met mensen en organisaties die onze idealen delen, maatschappelijk ons stempel te drukken. Zo deed de afdeling Wijchen dit jaar mee aan *World Cleanup Day* en onderneemt Doen66 Dordrecht activiteiten met de Voedselbank en natuurorganisatie Nivon.

Urgentie, ik noemde het al. Want de eerstvolgende (herindelings-)verkiezingen staan voor de deur. Op 21 november, in twaalf gemeenten. Wij wensen de lijsttrekkers, hun campagneteams en de kandidaat-raadsleden enorm veel succes toe.

Op pagina 20 leest u een interview met Miranda den Tuinder, lijsttrekker van D66 Hoeksche Waard. Zij liet zich het afgelopen jaar inspireren door streekgenote Suze Groeneweg, in 1918 de eerste vrouw die toetrad tot de Tweede Kamer. Samen met andere lokale partijen, musea en scholen zette Miranda een ‘Suze-campagne’ op, met als doel het interesseren van vrouwen en meisjes voor de politiek.

Ook andere lijsttrekkers lopen zich al volop warm. Campagneleider Jan Paternotte reisde stad en land af voor een gesprek   n een selfie met de twaalf lijsttrekkers voor de Provinciale Statenverkiezingen in 2019. Op pagina 12 t/m 15 stellen we ze graag aan u voor.

Van die lijsttrekkers ben ik er één. Na bijna vier jaar als gedeputeerde in Noord-Brabant, ga ik met veel motivatie de campagne in. Want er is veel gerealiseerd, maar er zijn nog veel méér idealen die ik graag wil verwezenlijken.

Want ook, juist, in de provincies kijken we over grenzen heen. Maken we werk van onze richtingwijzer ‘Denk en handel internationaal’. Zoals Han Polman, onze Commissaris van de Koning in Zeeland, het verwoordt: “Wij zijn niet het einde van het land, maar het begin van de wereld”.

Dromen, durven, doen is mijn motto. Als partijvoorzitter, als gedeputeerde en als lijsttrekker.

Ik kijk enorm uit naar de komende periode en dank u voor het vertrouwen, de felicitaties, de ideeën. Tot ziens!

Anne-Marie Spierings

11.
Jan Paternotte
presenteert ‘zijn’
gouden team

24.
Minister van Staat
Winnie Sorgdrager

04. afscheidsspeech

08. Congres 108

10. welkom & bedankt!

16. provincie in beeld

19. waterschaps-verkiezingen

20. herindelings-verkiezingen

22. het wonder van Rhenen

28. in Midden-Drenthe

30. Mister & Miss Europa

33. D66 Frankrijk
34. Europees verkiezingsprogramma

36. in gesprek met...
Matthijs Sienot

38. D66-koppel

39. essay
Mr. Hans van Mierlo Stichting

42. Transgenderwet

44. uit de vereniging

46. schenkings-overeenkomst

47. ledenpagina

48. ik ben D66

A photograph of Alexander Pechtold on a stage. He is wearing a dark suit, a white shirt, and a patterned tie. He is holding a large bouquet of flowers in his left hand and pointing his right index finger upwards. He is smiling and looking towards the right. In the background, there are other people, some holding cameras, and a bright light source. The overall atmosphere is celebratory.

Het is mooi geweest. Het ga jullie goed.

Het was een roerig congres, het 108ste partijcongres van D66, dat op zaterdag 6 oktober plaatsvond in 's-Hertogenbosch. De motiebehandeling loopt flink uit, waardoor diverse plenaire toespraken ad hoc uit het programma moeten worden geschrapt. Ook de afsluitende speech van fractievoorzitter Alexander Pechtold begint een half uur later dan gepland. Het duurt even eer de aanwezigen in de overvolle plenaire zaal zich realiseren wat er staat te gebeuren. Na een lange, staande ovatie (“Met zulk enthousiast applaus, begrijp ik dat ik dit besluit niet hoeft te heroverwegen”), vervolgt Alexander Pechtold zijn verhaal, dat 12,5 jaar geleden begon. Tijdens het intense half uur dat volgt, klinken af en toe wat weg-geslikte tranen, zowel in de zaal als op het podium.

Dit is wat hij zei:

Congres,

Bijna 12,5 jaar geleden kozen jullie mij voor de eerste keer tot lijst-trekker. Het was op ons congres in Den Haag. Dáár begon het. Dáár begon het avontuur. Dáár stapte ik het podium op. En vandaag, vandaag eindigt het. Hier op ons congres in Den Bosch stap ik het podium af. Het is tijd voor een nieuwe generatie.

Het juiste moment om afscheid te nemen van de politiek bestaat niet. Twitteraars, reaguurders en andere gezelligers, ze zullen ongetwijfeld denken – én gaan schrijven – dat recente publicaties mij tot dit besluit hebben gebracht. Ik moet ze teleurstellen. Dierbaar is mijn herinnering aan het moment in maart dat ik met mijn kinderen besprak dat ik dit najaar zou stoppen. Mijn dochter en zoon, beide puberende tieners, keken me opgelucht aan. “Goed zo pap, dan ben je mooi wat vaker thuis.” Waarna meteen ook de bezorgdheid toesloeg: “Ga je ons huiswerk dan ook doordeweeks overhoren?”

Mijn kinderen vroegen ook: waarom nu? Een vraag die ik de afgelopen weken vaker kreeg. Een logische vraag. Na de verkiezingen van 2017 had ik één duidelijk doel. Mijn einddoel: D66 in het kabinet brengen. Vele jaren constructieve oppositie hadden mij gesterkt in het idee: we kunnen het aan. De partij was hongerig om de idealen te verwezenlijken.

We zijn een jaar verder. Onze bewindspersonen drukken hun stempel. Onze ideeën vinden hun weg naar de samenleving. Onze fractie van negentien is goed uit de startblokken gekomen. En is nu klaar voor een nieuwe fase. Na 12,5 jaar maak ik als partijleider de balans op en concludeer ik: ik heb alles gegeven, we hebben er alles uitgehaald, het is tijd voor nieuw leiderschap.

Het juiste moment om weg te gaan mag dan niet bestaan. De juiste plek wel. En dat is voor mij niet het Haagse Nieuwspoort of een Haags café. Ik wil hier de aankondiging doen. Bij de mensen die me in staat hebben gesteld deze functie te mogen uitoefenen. Bij jullie. En met jullie. De leden van D66.

Toen we de campagne in 2006 aftrapten in mijn achtertuin in Wageningen, stonden we er niet florissant voor. 12 jaren van verkiezingsnederlagen hadden hun tol geëist. Weggeschreven door de media. Weggehoond door het publiek. Weggestemd door de kiezers. Met Bert Bakker, toen onze campagneleider, zaten we in een klein hok op het partijbureau. Pijnlijk memorabel was die ochtend dat Bert me toefluisterde: “Alexander, zelfs de haatmail is gestopt.”

Van de grond af hebben we onze partij weer opgebouwd. Met een basis van loyale partijgenoten. Door het hele land. Mensen als Rineke Gieske uit Almelo. Ruud Hoemakers met zijn altijd weer aardige mailtjes. Peter én Wim van Gool in Brabant. Marjan Brouwers uit Groningen. Paul Wessels in Gennep. Zij hielden afdelingen in leven. Traden mensen op straat met onvermoeibaar enthousiasme tegemoet. Wisten zaaltjes toch nog half gevuld te krijgen voor een politiek café.

Onze inhoudelijke wederopstanding kreeg vorm in Gent. Met partijvoorzitter Ingrid van Engelshoven en Gerard Schouw, toen fractievoorzitter in de Eerste Kamer, trokken we ons in 2009 een weekend terug. Een driemans-tandem aan de wandel. Aan de wijn. En aan de whisky. Maar vooral: praten. Discussiëren. Argumenteren. Waartoe zijn wij op aard? Langzaam kropen we uit het dal. Ledenaantallen stegen. Peilingen ook. Soms tot zulke grote hoogten dat we als de dood waren dat ze op korte termijn waar zouden worden.

Twee jaar later was ons verhaal weer op orde. Hervormen. Werken aan de toekomst. Aanpakken wat anderen niet durfden. Van het onderwijs tot de arbeidsmarkt. Van de huizen tot de pensioenen. Niet populair. Wel noodzakelijk. Op een avond stond ik op het balkon van onze fractie met Wouter Koolmees. We keken elkaar aan en zeiden: als we dit alles waarmaken, maar het zou ons de partij kosten, is dat het dan waard? Zonder aarzeling zei Wouter: “Absoluut.”

Maar toch, als mensen me zouden vragen wat voor mij onze comeback symboliseert, zou ik dat allemaal niet noemen. Voor mij persoonlijk was dat iets heel anders. Een mooie nazomer-avond in september 2010. Het Groningse Oldambt verwelkomde zijn nieuwe burgemeester: onze eigen Pieter Smit. We leverden eindelijk weer een burgemeester buiten de Randstad. Voor mij de bevestiging dat de partij weer op de weg terug was. In april van dit jaar maakte ik de rit naar Oldambt weer. Maar nu voor de begrafenis van Pieter. Zomaar uit het leven weggerukt. Ik heb hem daar geëerd voor wat hij voor mij was: niet zomaar een burgemeester, maar het symbool van de wederopstanding van D66.

Ik heb de afgelopen 12 jaar de erfenis van markante D66'ers verder mogen brengen. Hans van Mierlo, Jan Terlouw, Els Borst, Thom de Graaf. Wat heb ik veel van hen geleerd. Van Mierlo, die je altijd aan het denken zette. Niet oordeelde, maar een spiegel voor hield. Als ik 'm weer eens belde na afloop van een televisieoptreden, vroeg ie stevast: “Jongen, wat vond je er zelf van?” Een rol die Els

moeiteloos overnam na de dood van Hans. We missen haar nog iedere dag. Vermoord na terugkomst van een D66-congres. Aan de vooravond van misschien wel onze grootste overwinning van de laatste tien jaar: de gemeenteraadsverkiezingen in 2014. De grootste in Amsterdam, de stad waar het allemaal begon. De erfenis van Els is in goede handen. Bij Pia, ons medisch-ethische kompas. En bij Annelien, onze nieuwe lijsttrekker voor de Eerste Kamer. Met Jan Terlouw en Thom de Graaf hebben we gelukkig nog twee klankborden van klasse.

We hebben een unieke plaats verworven. Natuurlijk, het gaat even wat minder met de kiezersgunst. Daar sluit ik de ogen niet voor. Maar dat hebben we eerder meegemaakt. Dat brengt ons niet in verwarring. Ik ben ervan overtuigd dat mensen weer gaan zien dat bij de verkiezingen een stem op ons een waardevolle stem is. Want vergeet niet wat we zijn. Een stabiele middenpartij. Regeringspartij. De grootste liberale ledenpartij. De grootste progressieve partij van Nederland.

We gingen van bijna nul naar negentien. Dat was geen rechte lijn omhoog. Dat was vallen en opstaan. Maar door jullie permanente vertrouwen konden we blijven bouwen. Ik gun mijn opvolgers diezelfde basis van vertrouwen. Zij hebben jullie steun hard nodig. Jullie kritisch meedenken. Maar zeker ook jullie incasseringsvermogen. Er staan de politiek grote opgaven te wachten. Een decennium van keuzes. Voor of tegen de omslag naar schone energie? Voor of tegen humane vluchtelingenopvang? Voor of tegen Europa? Fundamentele keuzes. De komende jaren is D66 harder nodig dan ooit. In de politiek krijg je nooit 100 procent. Nooit alles wat je wilt. Niet binnen je partij. En al helemaal niet in een Tweede Kamer met dertien fracties. We zijn allemaal minderheden. De schoonheid van onze democratie zit voor mij dan ook niet in het eigen verkiezingsprogramma, maar in het compromis. In het samenwerken vanuit het brede midden. Al teveel partijen verdringen elkaar roepoeterend op het kerkhof van het eigen gelijk. Daar heb ik me nooit thuis gevoeld. Wij zijn geprezen om onze ‘constructieve oppositie’. Omdat wij geloven dat Nederland alleen vooruit komt als we

samenwerken. Gedreven door eigen idealen, ideologie of geloof. Maar altijd met oog voor de ander. Met oog voor de samenleving als geheel.

Kinderen leren op school dat de verzuiling niet meer bestaat. Maar als we niet oppassen ontstaat een nieuwe verzuiling. De verzuiling van het eigen gelijk. Minder overzichtelijk, niet minder gevaarlijk. Tot in de jaren ’60 werkten de toppen van de zuilen nog met elkaar samen. Ze stutten het beschermend dak van de samenleving. In het belang van het land. Maar deze nieuwe zuilen staan eenzaam in de gure wind. Verder van elkaar dan ooit. Ze dragen niks. En ze dragen niks bij.

Zelfgekozen gelijkgestemden omringen zich met elkaar. Soms zelfs zonder dat ze het in de gaten hebben. Op Twitter, Facebook en andere sociale media wordt alles afgestemd op jouw persoonlijke voorkeur. Op jouw profiel. Vroeger ging je naar de boekwinkel voor één specifiek boek. Maar liep je naar buiten met drie totaal andere exemplaren. Je liet je verrassen. Ontdekte nieuwe werelden. Nu ga ik naar bol.com en krijg ik bijna oogkleppen op tijdens mijn zoektocht. Begrijp me goed, ik heb niets tegen bol.com. Of Netflix. Of Google. En al die andere mediabedrijven die met je mee denken. Vóór je denken. Maar ik zou wel willen zeggen: blijf door de boekhandel dwalen. Blijf nieuwsgierig.

In een wereld waar feit, fakenews en mening dwars door elkaar lopen, voelt de eigen cocon zo veilig. Overzichtelijk. En wordt dus de eigen mening steeds meer feit. Gaan we harder schreeuwen. Ongenuanceerder. Onbeschaafder. Je ziet het aan de talkshowtafels. Waar extremen een vaste plek hebben gekregen. De kramp van de nieuwe politieke correctheid. Toen ik in 2006 als lijsttrekker begon, trof ik het extreme, het onbeschaafd geschreeuw en gediscrimineer, meteen tegenover me in de debatten. In 2010 werd het zelfs even onderdeel van de macht. We zien het ook in andere landen. In Italië, waar de migrant is ontmenselijkt. In Hongarije, waar de vrijheid van het individu op het spel staat. In de Verenigde Staten, waar de onafhankelijke pen tot vijand is verklaard. In het Verenigd Koninkrijk, waar Britse politici zich gedragen als Britse toeristen.

Met iedere vezel in mijn lijf heb ik mij daartegen verzet. En nog. Omdat ik niet wil dat door politiek stilzwijgen de intolerantie geleidelijk aan normaal wordt gevonden. Als er iets is dat ik jullie op het hart wil drukken, dan is dat het. Blijf waakzaam als anderen zich in slaap laten sussen. Blijf de openheid verdedigen waar anderen de geslotenheid omarmen. Blijf opstaan tegen het venijnig populisme, tegen onverdraagzaamheid. Ik heb met hart en ziel gewerkt aan een waardig alternatief. Tegen onrecht en onzin. Voor recht en redelijkheid. Vanuit de overtuiging dat de overgrote meerderheid van Nederland zich helemaal niet herkent in geschreeuw vanaf de zijlijn. Wij zijn geen land van extremen. Wij zijn het land van de nuance. Van de redelijkheid. Op twitter heb je tegenwoordig 280 tekens in plaats van 140. Laat dat voor ons allen een aanmoediging zijn om weer eens een komma te durven zetten, voordat we tot een punt komen.

Partijgenoten, ik ben dankbaar voor het vertrouwen dat jullie in mij hebben gesteld. Dankbaar voor de fractiegenoten met wie ik al die jaren een hechte club vormde. Dankbaar voor de mensen die al die jaren op de achtergrond hebben gezorgd dat ik op de voorgrond kon functioneren. En als laatste en meest belangrijke: dankbaar voor mijn kinderen Elske en Jacco, Froukje en mijn familie. Een thuisfront om trots op te zijn. Een thuisfront dat ik iedere politicus toewens.

Vandaag stap ik van het podium. Een tikkeltje weemoedig. De partij in m’n hart. Maar bovenal vastberaden. En nieuwsgierig naar wat morgen brengen zal. Een plan is er nog niet. Zin wel. Zin in een nieuw avontuur.

Het is mooi geweest.
Het ga jullie goed. ■

Lees, beluister of bekijk de volledige afscheidsspeech op: d66.nl/alexander

Hameroverdracht

Op 9 oktober werd **Rob Jetten** unaniem door de fractie verkozen tot nieuwe voorzitter van de 19-koppige Tweede Kamerfractie van D66. Scheidend fractieleider Alexander Pechtold droeg die dag meteen de voorzittershamer over aan zijn opvolger.

Voor wie hem nog niet kent: Rob Jetten (31) begint zijn D66-loopbaan als stagiaire bij de Eerste Kamerfractie en bij de Jonge Democraten (JD). In 2008 wordt de Nijmeegse student bestuurskunde gekozen tot landelijk JD-voorzitter. Daarna volgt de gemeentepolitiek; in 2010 wordt hij fractievoorzitter van D66 Nijmegen terwijl hij daarnaast een traineetraject bij ProRail volgt, waar hij uiteindelijk regiomanager wordt. In 2017 legt hij beide functies neer, als hij namens D66 in de Tweede Kamer gekozen wordt. Hij krijgt een zware portefeuille toebedeeld, die hem op het lijf is geschreven: *Klimaat & Energie; Gaswinning; Spoor; Democratische Vernieuwing; Economische Zaken*. Daarin boekt hij al snel een groot succes door namens D66 te onderhandelen over de historische Klimaatwet, die in juni werd gepresenteerd. Ondertussen werkt hij samen met het Landelijk Bestuur en de Mr. Hans van Mierlo Stichting aan de resolutie *Democratie van Nu*, die tijdens het afgelopen congres werd aangenomen. Jetten: “Dat soort stappen wil ik blijven zetten. Vooruit. Niet alleen maar kleine stapjes, maar het verwezenlijken van grote idealen. Het regeerakkoord wordt getekend door de idealen van D66. Het is aan de Kamerfractie zeker te stellen dat we van papier naar praktijk gaan. En er is meer dan het regeerakkoord. We gaan verder met onze eigen ideeën en met onze eigen agenda voor de toekomst. Ik heb er onwijs veel zin in!”

De nieuwe fractievoorzitter is niet automatisch ook lijsttrekker voor de volgende Tweede Kamerverkiezingen; die wordt gekozen door de leden van D66.

In de volgende editie leest u een uitgebreid interview met onze nieuwe fractievoorzitter.

En verder op het congres...

Congres 108

6 oktober 2018

's-Hertogenbosch

Vrijdagavond laat. Generale repetitie: medewerkers en sprekers doen de 'doorloop' van het plenaire programma voor de volgende dag.

10.15 uur: Partijvoorzitter Letty Demmers draagt de voorzittershamer over aan Anne-Marie Spierings, die door de leden is verkozen tot nieuwe partijvoorzitter.

10.30 uur: Ook de Jonge Democraten (JD) hebben een nieuwe voorzitter: Dennis van Driel. In zijn congresspeech pleit hij o.a. voor een herkenbaarder D66-geluid binnen de regeringscoalitie.

8.45 uur. Spitsuur: Na binnenkomst ontvangen alle congresbezoekers een polsbandje, stembescheiden en het programma. De eerste subsessies beginnen al om 9.00 uur.

10.00 uur: Mike van der Geld, D66-wethouder te 's-Hertogenbosch, opent het 108ste D66-congres in de plenaire zaal.

11.00 uur: De tweede ronde subsessies vangt aan: met o.a. een Q&A over de Klimaatwet en het Klimaatakkoord, een expertbijeenkomst over 'De vliegende Tesla' en een funsessie over 'Virtual Reality'.

17.00 uur: Han Polman, Commissaris van de Koning in Zeeland, doet het woord tijdens het plenaire afscheid van scheidend partijvoorzitter Letty Demmers en Thom de Graaf. De Graaf trad deze zomer terug als voorzitter van de tienkoppige D66-fractie in de Eerste Kamer. Per 1 november treedt hij aan als vicepresident van de Raad van State.

12.00 uur: Aanvang behandeling moties en amendementen in de plenaire zaal. De resolutie *Democratie van Nu* wordt aangenomen. Lees meer op: d66.nl/democratie-van-nu-aangenomen

Naast (de amendementen op) de resolutie *Democratie van Nu*, wordt er ook gestemd over organisatorische en politieke moties. Tijdens de behandeling van het motieblok 'Dividendbelasting' ontstaan er lange rijen voor de insprek-microfoons. Bekijk alle aangenomen en verworpen moties en amendementen op: congres.d66.nl/moties-amendementen

Tussen de bedrijven door ontmoeten leden elkaar op het Horecaplein, waar ook alle thema-afdelingen aanwezig zijn.

Welkom & bedankt!

Een nieuwe partijvoorzitter, twee nieuwe fractievoorzitters, een nieuwe én een herkozen lijsttrekker: kunt u het nog bijhouden? Hierbij een overzicht.

Landelijk Bestuur

Het 9-koppige Landelijk Bestuur van D66 heeft twee nieuwe gezichten: naast **Anne-Marie Spierings** ❶, die tijdens het najaarscongres de voorzittershamer van **Letty Demmers** ❷ overnam, werd **Aletta Hekker** ❸ – oud-wethouder te Delft – door de leden gekozen tot bestuurslid met de nieuwe portefeuille 'Projecten'. Daarnaast werd **Tjeerd Dierckxsens** ❹ herkozen als bestuurslid Internationale Betrekkingen. Ook wil D66 hierbij de tegenkandidaten van Spierings graag bedanken voor hun inzet voor en deelname aan de interne verkiezingen voor een nieuwe partijvoorzitter: **Henk Beerten** ❺, vicevoorzitter en politiek secretaris van het Landelijk Bestuur en **Wimar Jaeger** ❻, wethouder te Hilversum.

Tweede Kamerfractie

Naast nieuwe fractievoorzitter **Rob Jetten** ❶, verwelkomt de Tweede Kamerfractie van D66 ook een nieuw fractielid, vanwege de zetel die vrijkomt door het vertrek van **Alexander Pechtold** ❷. Die wordt ingenomen door **Rutger Schonis** ❸, jurist omgevingsrecht en sinds 2015 lid van de Provinciale Statenfractie van D66 Zeeland.

Eerste Kamerfractie

Afgelopen zomer werd bekend dat fractievoorzitter **Thom de Graaf** ❶ – Eerste Kamerlid sinds 2011 – per 1 november zal aantreden als vicepresident van de Raad van State. **Hans Engels** ❷ – Eerste Kamerlid sinds 2004 – werd door de fractie gekozen tot nieuwe voorzitter. Daarnaast werd **Annelien Bredenoord** ❸ – sinds 2015 lid van de Eerste Kamer – met ruime steun van de leden verkozen tot D66-lijsttrekker voor de Eerste Kamerverkiezingen, die plaatsvinden op 27 mei 2019. Zij is sinds 3 oktober met zwangerschapsverlof en zal in die periode vervangen worden door jurist **Anita**

Vink ❹, voormalig raadslid te Utrecht. De zetel die vrijkomt door De Graafs vertrek, is overgenomen door criminoloog **Margo Andriessen** ❺. Zij is vicevoorzitter van de Raad van Toezicht van Hogeschool Inholland en lid van de Stadsdeelcommissie van Amsterdam-Noord, en was tot dit jaar voorzitter van de Nederlandse Vereniging voor het Vrijwillig Levenseinde (NNVE).

Europese delegatie

De leden van D66 konden dit najaar ook stemmen voor een nieuwe D66-lijsttrekker voor de Europese Parlementsverkiezingen van 23 mei 2019. Zij hadden de keuze uit drie kandidaten: huidig Europarlementariërs **Sophie in 't Veld** ❶ en **Marietje Schaake** ❷, en nieuwkomer **Felix Klos** ❸. In 't Veld werd herkozen met 55% van de uitgebrachte stemmen. Klos eindigde met bijna 1100 stemmen op de 3de plaats. Van die 1100 stemmers is de 2de keuze van de leden opgeteld bij de andere kandidaten met als eindresultaat 55% van de stemmen voor in 't Veld en 45% voor Schaake. ■

Mag ik aan u voorstellen...

foto Jeroen Mooijman

Tweede Kamerlid en campagneleider **Jan Paternotte** zou ze na afloop van zijn congresspeech op het podium presenteren; de **twalf D66-lijsttrekkers** voor de Provinciale Statenverkiezingen. Maar zijn optreden moest wijken voor de motiebehandeling die behoorlijk uitliep. Op de volgende pagina leest u een fragment uit zijn speechtekst en stellen wij onze lijsttrekkers graag (alsnog) aan u voor.

Democraten,

De eerste verkiezingen van 2019 zijn die voor de Provinciale Staten. Op 20 maart 2019. D66 regeert nu mee in driekwart van de provincies. En daar zie je nu wat er verandert.

Neem onze bestuurder hier in Brabant, tevens onze nieuwe partij-voorzitter: Anne-Marie Spierings. Brabant, altijd de provincie van de varkensflats en de megastallen. Altijd een CDA'er op de portefeuille landbouw. Nu voor het eerst een D66'er. Zij zorgde voor een trendbreuk. Minder megastallen, een kleinere veestapel en dus: een schoner Brabant. Dit soort verhalen hebben alle D66-bestuurders in de provincie. Van veel schonere bussen in Groningen, tot het redden van natuur in Noord-Holland.

Ik ben uw campagneleider voor de provinciale verkiezingen. Maar u kent mij misschien als Amsterdammer. En over Amsterdammers wordt wel eens gezegd dat ze niet zo heel goed begrijpen dat het land uit twaalf provincies bestaat. Dat ze Nederland zien als Amsterdam en 'De Provincie'.

Daarom is het misschien goed te weten dat ik er heel anders over denk. En laat ik hier dan ook maar meteen bekennen dat ik zelf uit de provincie kom. Ik ben hier in Den Bosch, Oeteldonk, geboren. En tóch dacht ik: laat ik wat bewijsmateriaal verzamelen. Dus ben ik bij onze lijsttrekkers op bezoek geweest. Van Leeuwarden tot Maastricht. Het is een gouden team dat ik graag aan u wil voorstellen.

Dus, mag ik uw aandacht voor...

“Uit Gelderland: Wie kent hem niet? De nestor van onze lijsttrekkers: Michiel Scheffer!”

“Wij streven naar een zo groen mogelijke coalitie in Gelderland”, zegt Michiel Scheffer (54). Nu werkt D66 samen met VVD, CDA, en PvdA, dus liever verder met GroenLinks? “Niet per se”, zegt hij. “GroenLinks moet het besturen nog leren, wij weten hoe we dingen voor elkaar kunnen krijgen.” Hij schuwt het woord Europa allerminst in de provinciale campagne. “We zijn voor open grenzen. Als grensprovincie kennen we de waarde daarvan. Vooral met onze Duitse burens zoeken we samenwerking. We vullen elkaar goed aan: wij zijn beter in experimenten, zij in het opschalen.” Als ex-ondernemer en nu gedeputeerde voor onder andere economie en onderwijs koppelt hij die portefeuilles om het mbo beter aan te sluiten op de beroepspraktijk. “Er liggen veel kansen op nieuwe soorten werk, vooral in de energietransitie.” Maar voor de kandidatenlijst die hij aanvoert, zoekt hij niet per se technen. “Ik hoop op een fractie die vooral goed luistert naar mensen.”

“Hier uit Brabant, de vrouw die het allereerste college vormde zonder het CDA: Anne-Marie Spierings!”

Vlak voor het najaarscongres werd Anne-Marie Spierings (42) door de leden gekozen tot landelijk partijvoorzitter. Daarnaast is ze voor de tweede keer provinciaal lijsttrekker, want ze wil graag verder met haar werk als gedeputeerde van Noord-Brabant. Ze heeft een opvallende portefeuille, voor een D66'er: agrarische ontwikkeling. “Toen we het CDA buiten het college konden houden, hebben we dat op ons verlanglijstje gezet, want het is een heel belangrijke sector in Brabant. D66 heeft geen traditionele banden met de lobby's van boeren en milieuorganisaties. Dus we staan open voor alle visies en we bekijken elkaar zonder vooroordelen.” De groei van de veestapel is tot staan gebracht, verouderde stallen moeten snel worden aangepast om de uitstoot van ammoniak te verminderen. Met steun aan innovatie hoopt ze ook op leuke dingen voor de boeren. De overgang naar duurzame energie zit ook in haar takenpakket. “Daar kunnen we nu flink mee aan de slag. Toen ik begon, had de provincie daar twee ambtenaren voor, nu twintig.”

“Uit Limburg, de gedeputeerde die werkloosheid liet kelderen: Hans Teunissen!”

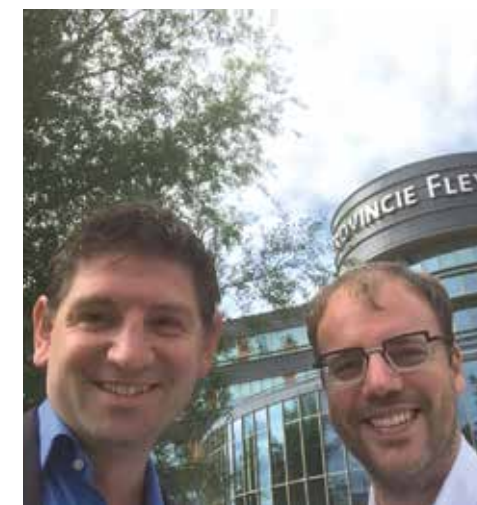
In het tamelijk conservatieve Limburg scoort D66 ver onder het landelijk gemiddelde. “Dus liggen er ook kansen”, zegt Hans Teunissen (55). “Er is nog een wereld te winnen, maar we moeten er wel hard voor werken. Als middenpartij hebben we hier niet zo'n scherp profiel.” Hij leidde in de jaren negentig de raadsfractie in Venray waar hij later zes jaar lang wethouder was. Zijn gemeentelijke ervaring gaf hem een praktische blik: weinig woorden, veel daden.

Sinds 2015 zit hij als gedeputeerde in een breed college, dat wat minder breed werd toen de SP er vlak voor de eindstreep de brui aan gaf. Hans kreeg er de zorg voor wonen en sociale zaken bij. Met de portefeuille ruimtelijke ordening had hij al met praktisch alles in de provincie te maken. Hij gaat er graag mee door. “Om D66 in het college te houden hebben we minstens drie Staten-zetels van de huidige vier nodig. Dat staat er voor D66 op het spel.”

“De jongste provincie is Flevoland, en ook de jongste onder onze lijsttrekkers komt uit Flevoland: Tiko Smetters!”

Hij groeide op in het nog dorpse Dronten, woonde vijf jaar in Almere en nu in de hoofdstad Lelystad. Dus de landelijke én stedelijke kanten van Flevoland zijn Tiko Smetters (34) vertrouwd. Toch blijft hij zich verbazen hoe jong de provincie nog altijd is. “Daar moeten we gebruik van maken door ruimte te maken voor experimenten op allerlei gebied. Als we nu al vasthouden aan het bestaande, dan blijft Flevoland achterlopen op de rest van het land”, zegt hij. Hij denkt aan burgerinitiatieven, die de provincie zou moeten stimuleren. “Dat vind ik typisch iets voor D66.” Zo lanceerde hij als Statenlid vorig jaar het idee voor de Flevotop waar burgers konden meedenken over de toekomst van de provincie. Als eindverantwoordelijke voor een onderneming van interimmanagers heeft Tiko veel affiniteit met economische zaken. Maar zijn

belangstelling gaat ook uit naar duurzaamheid, klimaat en bestuurlijke vernieuwing.

“Uit Zuid-Holland, misschien wel de grande dame van D66: Ria Oosterop!”

Als raadslid, wethouder en burgemeester heeft ze een rijke gemeentelijke ervaring. Als fractieleider in Zuid-Holland werkt Ria Oosterop (66) nu op een minder zichtbaar niveau. “Daarom moeten we de straat op. Er gaat geen week voorbij of we gaan op werkbezoek. Je moet je laten zien en zo doe je ook bruikbare kennis op.” “D66 heeft met één gedeputeerde het verschil gemaakt met nieuwe fietspaden en stallingen”, zegt ze. Een gezonde leefomgeving is volgens haar de rode draad voor D66. “Dat is een flinke opgave in de dichtstbevolkte provincie, met veel grote steden en industrie, en ook nog een groot agrarisch gebied. Het is woekeren met de ruimte. We hebben veel geld en kennis gestoken in de regels voor vervuilende bedrijven. Met vergunningen hebben we grote stappen gezet, zo kunnen we problemen voorkómen.” In Zuid-Holland hebben ze ook een voordeeltje. “Regering en Tweede Kamer zitten om de hoek. We hoeven alleen maar de weg over te steken.”

“Uit Fryslân, de ondernemer met zijn eigen ijsfabriek: Romke de Jong!”

Een opvallende nieuwkomer in de Friese provinciale politiek: lijsttrekker Romke de Jong (34). In zijn woonplaats Gorredijk kennen ze hem al langer want hij zat ruim zeven jaar in de gemeenteraad van Opsterland en hij heeft er een succesvolle ijsfabriek.

Ook bij de Friese D66-leden stond hij goed bekend sinds hij op zijn 16de actief lid werd, zodat hij meteen doorstootte naar de top van de lijst. Hij verwacht dat hij zijn drukke bedrijf beter kan combineren met het provinciale werk dan met de raad. “Na de herindelingen zijn de gemeenten krachtiger geworden. Ze kunnen nu ook meer provinciale taken aan”, vindt hij. De energietransitie blijft vooral een provinciale zorg. “We hebben hier de rust en de ruimte om daar een succes van te maken, zonder dat we natuur en recreatie hoeven op te offeren.” Ook het taalbeleid staat hoog op zijn agenda. “Vooral de geschreven taal verdient ondersteuning. Voor jongeren is het belangrijk dat lokale apps ook in het Fries beschikbaar komen.”

“Misschien wel de meest ervaren bestuurder van Drenthe: Anry Kleine Deters!”

“Het is mooi geweest”, besloot ze dit voorjaar nadat ze in totaal twaalf jaar wethouder was geweest in haar woonplaats Emmen, in Westerveld en in Assen. “Ik wil geen plucheklever zijn.” Anry Kleine Deters (59) wilde weer volop aan de slag als zelfstandig coach, toch zocht ze voor een dringend beroep om provinciaal lijsttrekker te worden. Drenthe verdient D66, is haar leuze. “Drenthe heeft ooit de overgang van veen naar gas gemaakt, nu moeten we voorop lopen met de transitie van gas naar nieuwe energie. We hebben hier het hoofdkantoor van de NAM en daar denken ze ook na over de toekomst.” Een typisch Drentse kwestie zijn de wolven die schapen doodbijten. “Om te voorkomen dat we jarenlang gaan steggelen wie voor welke schade moet opdraaien, kunnen we beter zoeken naar preventieve maatregelen”, vindt ze. “Dat vereist een andere manier van denken en daar is D66 goed in.”

“Hij bevordert integriteit in het openbaar bestuur, en komt uit Utrecht: Marc de Droog!”

Utrecht heeft het de afgelopen decennia goed gedaan, vindt Marc de Droog (41). “We zijn de rotonde van Nederland en hebben ruim een half miljoen woningen. De natuur is prachtig, met veel ruimte voor recreatie en ontspanning. Rood en groen zijn helder gescheiden.” Mensen uit andere delen van het land willen graag in Utrecht wonen en dat vraagt om ruimte. “We hebben ook ruimte nodig voor windmolens en zonnevelden, en voor mobiliteit. Dat kan niet zonder innovatie, anders lopen we vast.” Marc werkt bij KPN als adviseur ethiek, integriteit en vertrouwen, maar hij studeerde voor registeraccountant. “Ik ben vertrouwd met financiën en dat komt goed van pas in de politiek.” Samen met de VVD is D66 de grootste partij in de provincie Utrecht, die ze

met CDA en GroenLinks besturen. Om ook na de verkiezingen in het college te blijven, moet er stevig campagne worden gevoerd. “De zetels komen ons niet meer aanwaaien uit Den Haag.”

“Zorgbestuurder en Statenlid uit Overijssel Wybren Bakker!”

Als Friese boerenzoon heeft Wybren Bakker (60) extra oog voor Overijssel als ‘tuin van Nederland’. Als Statenlid zoekt hij naar mogelijkheden om natuur en landbouw met elkaar te verweven. Boeren kunnen met een nieuw verdienmodel natuur ontwikkelen, zegt hij. De rijke historie van de Twentse textielindustrie kan een vervolg krijgen in het hergebruik van textiel. “Daarmee kunnen we een mondiaal voorbeeld stellen. De provincie moet in de circulaire economie mee een aanjagende rol spe-

len, ook bij het hergebruik van kunststoffen.” Wybren begon op z’n 20ste als verpleegkundige. Hij klom op tot directeur van de beroepsorganisatie NU’91 en hij was bestuurder van diverse zorginstellingen in het land. Als interim-voorzitter redde hij in Amsterdam het landelijke COC van een bankroet. Sinds 2015 zit hij in de Staten van Overijssel en nu voert hij de verkiezingslijst aan. “In de politiek wil ik samen het verschil maken, voor een duurzaam Overijssel.”

“De derde ondernemer van de ploeg woont in Zeeland, werkt in de Rotterdamse haven: Ton Veraart!”

In Zeeland staat D66 tegenover een behoudende meerderheid, met CDA en SGP als geduchte machten. Met drie zetels in de Staten voert Ton Veraart (59) een ‘constructieve oppositie’. “Zo weten we succesjes te boeken, bijvoorbeeld met ruimte voor zonneakkers, stimulansen voor festivals en tegen verrommeling in ons mooie landschap. Het zijn nog geen grote stappen, wel duwtjes in de goede richting.” Hij was eerder raadslid in Vlissingen en hij is nu voor de tweede keer lijsttrekker voor de Statenverkiezingen. Tegelijk is hij ondernemer in ‘flexinutiteit’ en recruitment. Voor zijn grensprovincie bepleit hij een ‘grensontkennend’ beleid voor economie, openbaar vervoer, onderwijs, zorg en cultuur. De kerncentrale in Borsele moet in handen komen van de rijksoverheid. Zeeland moet zijn mooie stranden en duinen

koesteren, dus stoppen met bebouwing bij de kust, zegt hij. D66 zet in op deelname aan een nieuwe coalitie. “Om meer van ons programma te realiseren moeten we, ook met conservatieve partijen, samenwerken.”

“Onze onderwijsvrouw: universitair docent en fractieleider Noord-Holland: Ilse Zaal!”

Al acht jaar vormt D66 het midden in een breed college met VVD, CDA en PvdA in Noord-Holland. “Dat bevalt goed”, zegt fractievoorzitter Ilse Zaal (36). “We zijn goed herkenbaar als de groenste partij in de coalitie. We zijn ook de verbinder tussen economie en duurzaamheid.” Noord-Holland is rijk aan contrasten: het rustige Gooi, het lawaaiige Schiphol, het agrarische noorden, het Waddeneiland Texel en natuurlijk de grote steden. Ze werkt als universitair docent arbeidsrecht in het eigenzinnige Amsterdam, dat de provincie niet nodig lijkt te hebben. “Toch kan de provincie veel voor de stad betekenen, bijvoorbeeld met duurzame energie”, zegt ze. Bij alle strijdige belangen ligt bescherming van het open landschap en de natuur haar nauw aan het hart. Maar het toekomstgerichte D66 heeft ook oog voor cultureel erfgoed. Zo werd er met provinciaal monumentengeld bij Texel gedoken naar scheepswrakken, waarbij zelfs een jurk uit de Gouden Eeuw ongeschonden boven water kwam.

“En er gaat natuurlijk niets boven Groningen, met onze oud-voorzitter Fleur Gräper!”

Gedeputeerde Fleur Gräper (44) is trots op wat ze in Groningen heeft bereikt met de slimme & groene agenda. Vooral op het gebied van busconcessies. “Het openbaar vervoer is met tien procent gegroeid, en er is een proef gestart met waterstofbussen en zelfrijdend vervoer.” En daarom wil ze dóór als gedeputeerde. “Want al die pilots moeten nu worden omgezet in beleid.” De voormalig partijvoorzitter (2013-2015) is bepaald geen onbekende binnen de partij. Ze vertolkt graag de overkoepelende D66-boodschap voor deze verkiezingen: “We staan met z’n allen voor een enorme energietransitie. Hierin hebben de provincies een belangrijke rol; zij gaan over ruimtelijke ordening en mobiliteit. Onze grootste uitdaging is het circulairder maken van de infrastructuur.” Samenwerking is daarbij essentieel én typisch D66, zegt ze. “Tussen provincie en gemeenten, met het Rijk, maar ook onderling; zoals de noordelijke provincies al jaren doen. Zodat je niet allemaal het wiel opnieuw hoeft uit te vinden.” ■

ondertussen in Zeeland

In de aanloop naar de Provinciale Statenverkiezingen, reist redacteur Marcella Heijboer af naar de provincie met de meeste sterrenrestaurants per hoofd van de bevolking, waar grensoverschrijdend samenwerken de norm is, en waar D66’er Han Polman – “eigenlijk voorbestemd voor het bloemenvak” – al bijna zes jaar Commissaris van de Koning is.

foto Mechteld Jansen

Onder het genot van oesters, een van de *Zeeuwse Zilte Zaligheden*, ontmoeten ze elkaar in het prachtige Abdijcomplex in de provinciehoofdstad Middelburg: ruim 600 bestuurders, ondernemers en andere speciaal genodigden. Allemaal werken ze op de één of andere manier in of samen met de Zuidwestelijke Delta, een regio die de provincie Zeeland, de Zuid-Hollandse eilanden, het westelijk deel van Noord-Brabant én drie aangrenzende Vlaamse provincies omvat: West- en Oost-Vlaanderen en de provincie Antwerpen. Welkom op de Nationale Zeeuwse Oesterpartij, een jaarlijks ontmoetings- en netwerkplatform, dat dit jaar voor de zestiende keer plaatsvindt met als thema ‘de kracht van de economische regio’.

Grensontkennende samenwerking

Han Polman, Commissaris van de Koning in Zeeland, heet de gasten van de jaarlijkse Oesterpartij welkom bij het plenaire gedeelte. “Blij dat je hier bent”, citeert hij uit de songtekst van *Zoutelande* – de grootste Nederlandstalige hit ooit – van de Zeeuwse succesband Bløf. “Vandaag kunnen we werken aan onze menskunde, elkaar in de ogen kijken en leren verstaan.”

De goede relaties die hier grensoverschrijdend zijn opgebouwd, hebben geresulteerd in een aantal mooie successen, waaronder de fusie tussen de havens van Zeeland en Gent tot *North Sea Port* in 2017. Het leverde een mooi compliment op van de Europese Commissie: de samenwerking is een voorbeeld voor heel Europa. Polman is er trots op. “We zijn de derde haven van Europa, met 13,4 miljard euro toegevoegde waarde voor onze regio. Daarnaast werken we gezamenlijk aan klimaatdoelstellingen, zoeken we

innovatieve oplossingen voor vraagstukken die samenhangen met de Delta en faciliteren we stages over de grenzen heen.” Speciale gast Raymond Knops, staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (met onder andere de portefeuille grensoverschrijdend samenwerken), is de volgende spreker. Hij onderstreept het verhaal van Polman. “Geen grenzen aan de groei, maar groeien aan de grens. De Randstad zit zo goed als vol. We hebben ruimte nodig en daar is deze regio aantrekkelijk voor. Natuurlijk zijn er belemmeringen, in wetgeving en in het fiscale stelsel, maar we laten ons niet tegenhouden door mogelijke barrières en gaan praktisch aan de slag.” Grensontkennende samenwerking, noemt de staatssecretaris het. Zo zijn er in bepaalde sectoren al wederzijdse diploma-erkenningen gerealiseerd. Wat hij op deze portefeuille zou willen bereiken? “Dat je over een paar jaar de grens over rijdt en het niet eens merkt; dat het echt één regio is.” Gast spreker Theo Camps, consultant bij Berenschot, ziet een toenemende zelfverzekerdheid bij regio’s buiten de Randstad. Een positieve ontwikkeling, vindt hij. Over de Zeeuwse Commissaris van de Koning zegt hij later: “Een nabije bestuurder, terwijl tegelijkertijd zijn gezag erkend wordt.”

Voorbestemd voor bloemenvak

Een paar dagen eerder gebruikte Han Polman – in de zonnige binnentuin van het Provinciehuis, gevestigd in het eerdergenoemde Abdijcomplex te Middelburg – precies dezelfde formulering om aan te geven waarom hij zijn functie met zoveel plezier uitoefent. “Het is een provincie zonder grote centrumsteden, ik ken de meeste wethouders van de dertien gemeenten. Hier kan ik

“Hier kan ik nabij besturen; het is een provincie zonder grote centrumsteden, ik ken de meeste wethouders van de dertien gemeenten”

nabij besturen, me af en toe de burgemeester van Zeeland voelen.” Zijn werk vindt voor een groot deel op de achtergrond plaats. “Al die eilanden met hun eigenheid met elkaar verbinden. Soms duwen, soms trekken, partijen samenbrengen.”

Mensen en partijen verbinden; het is Polman met de paplepel ingegoten. Hoe hij is opgevoed, vertaalt zich in zijn huidige bestuursstijl, zegt hij. “Thuis in het Overijsselse Ootmarsum, groeide ik op met mijn broer en zus. Mijn ouders deden niet moeilijk als we eens lage cijfers haalden. Maar er waren twee vakken waar we minimaal een ruime voldoende voor moesten halen: gedrag en vlijt. Dat is er bij mij goed ingeprent en geldt ook in bestuurlijk opzicht; je moet het gezag verdienen. Het openbaar bestuur gaat vooral over mensen; hoe je elkaar bereikt, weet te vinden. Kunnen inschatten wat iemand bedoelt. Dat geldt zeker ook in de samenwerking met Vlaanderen. Elkaar verstaan is meer dan dezelfde taal spreken.”

Han Polman
Ootmarsum, 1963
Woonplaats Middelburg

Loopbaan

1986-2000

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (diverse functies)

1994-2001

Gemeenteraadslid Den Haag

2000-2001

Directeur Dienst Welzijn, gemeente Vlaardingen

2001-2005

Burgemeester van Noordwijkerhout

2005-2013

Burgemeester van Bergen op Zoom

2013-heden

Commissaris van de Koning in Zeeland

2014-heden

Voorzitter

Bestuurdersvereniging D66

2017-heden

Voorzitter Raad van het Openbaar Bestuur

Bestuurdersvereniging

Alle politici en bestuurders van D66, gekozen en benoemd, zijn automatisch lid van de Bestuurdersvereniging.

Han Polman: “Het voorzitterschap van de bestuurdersvereniging D66 is goed te combineren met mijn functie als Commissaris van de Koning. Ik heb altijd iets voor de partij willen doen en dit is geen politiek geprofileerde rol. Ik kan bestuurders en vertegenwoordigers op de achtergrond helpen. Jaarlijks organiseren we onder meer een ontmoetingsweekend, waar de doelgroepen elkaar tegenkomen, van elkaar leren, deelnemen aan vaardigheidstrainingen en er afstemming tussen de verschillende bestuurslagen plaatsvindt.”

d66.nl/partij/bestuurdersvereniging

Eigenlijk was Polman voorbestemd om zijn vader, eigenaar van een bloemenzaak, op te volgen. “Maar mijn ouders zeiden: *ga eerst maar studeren*. Op aanraden van een vriend koos ik voor bestuurskunde, een brede opleiding. Toen ik stage liep bij het Ministerie van Binnenlandse Zaken schreef ik een notitie en ging ik mee naar een overleg in de Tweede Kamer. Mijn antwoorden op vragen van Kamerleden gingen rechtstreeks naar de minister; ik merkte dat wat ik deed, invloed had – een mooi moment. ’s Avonds belde ik enthousiast naar mijn vader; dat mijn toekomst niet in het familiebedrijf lag, werd toen wel duidelijk. Mijn ouders vonden het prima. Gelukkig hebben ze mijn installatie als Commissaris van de Koning meegemaakt.”

Diversiteit brengt kwaliteit

De Commissaris van de Koning – kortweg: de CvdK – wordt benoemd door de regering voor een periode van zes jaar. Hij of zij is voorzitter van Provinciale Staten en voorzitter (en lid) van het College van Gedeputeerde Staten – het dagelijks bestuur van de provincie. Specifieke commissaristaken zijn bijvoorbeeld: interbestuurlijk toezicht, coördinatie van grensoverschrijdende samenwerking en bemiddelen bij bestuurlijke geschillen in de gemeenten. Ook het bevorderen van bestuurlijke integriteit zit in het pakket. Hoe ziet dat er in de praktijk uit? Polman: “Voorafgaand aan de gemeenteraadsverkiezingen van 2018 hebben we met alle dertien burgemeesters een *Zeeuwse baseline* vastgesteld. Ik heb daarover een brief naar alle gemeenten gestuurd. Over screening van wethouders, borgen hoe we respectvol met elkaar, met rolvastheid en dilemma’s omgaan. De uitgangspunten zijn

door alle gemeenten overgenomen. Belangrijk, want we willen dat inwoners vertrouwen in het bestuur houden.” CvdK’s hebben ook bevoegdheden op het gebied van toezicht op veiligheidsregio’s en in de selectieprocedure van nieuwe burgemeesters. Toen Polman in 2013 aantrad waren alle dertien burgemeesters in de provincie man. Inmiddels zijn er vier vrouwelijke burgemeesters in Zeeland. “Het is belangrijk dat het burgemeesterskorps divers is”, zegt Polman. “Diversiteit brengt kwaliteit.”

Op 20 maart 2019 vinden de Provinciale Statenverkiezingen plaats. Het is heel belangrijk om te gaan stemmen, zegt Polman. En niet alleen omdat je stem dubbelt telt (de gekozen Statenleden kiezen de leden van de Eerste Kamer). “In Zeeland is de opkomst vaak relatief hoog. Dat komt door de herkenbaarheid van het provinciebestuur en omdat we geen grote centrumsteden hebben. Gemeenten kunnen het niet alleen, er zijn veel bovenlokale opgaven op het gebied van verduurzaming, energie, klimaat, zorg en arbeidsmarkt, die op de schaal van Zeeland moeten worden georganiseerd. De provincie kan gebiedsgericht werken, maatwerk leveren. Precies hetzelfde als bij de samenwerking met Vlaanderen: veel vraagstukken stoppen niet bij de grens en vereisen een bredere aanpak.”

“Zeeland is niet het einde van het land, maar het begin van de wereld! Vanuit Zeeland ben je eerder in Gent en Brussel dan in Den Haag”

Brussel is dichterbij dan Den Haag

Zeeland is voor veel Nederlanders een ideale vakantiebestemming, maar ook: ver weg. Een beeld dat Polman vaak en graag nuanceert: “We zijn niet het einde van het land maar het begin van de wereld! We liggen in het centrum van de Kanaalzône, zijn georiënteerd op Brabant, de Randstad én op Vlaanderen. Vanuit Zeeland ben je eer-

Het Abdijscomplex in Middelburg, uiterst rechts: het Provinciehuis van Zeeland.

der in Gent en Brussel dan in Den Haag. Het toerisme is belangrijk voor ons; daarnaast zijn we ook een heel industriële regio, met veel innovaties op het gebied van circulaire economie, energietransitie en in onze unieke delta. Die zijn ook van betekenis voor andere delta’s in de wereld.”

Internationaal gezien staat Zeeland ook op de kaart. De helft van de studenten van de Roosevelt University in Middelburg komt uit het buitenland, en er zijn veel relaties met andere universiteiten. De prestigieuze *Four Freedoms Awards*, geïnspireerd op het gedachtegoed van Franklin D. Roosevelt, worden eens in de twee jaar uitgereikt in het Middelburgse Abdijscomplex. Daar is Commissaris Polman op 5 november opnieuw gastheer van een internationaal gezelschap: de Vlaams-Nederlandse regeringstop.

In 2019 loopt zijn eerste ambtstermijn af; graag zou hij nog een termijn van zes jaar in ‘zijn’ Zeeland blijven. Hij en zijn gezin voelen zich er thuis, ook al liggen hun *roots* elders. “Ik zeg altijd: *je hoeft hier niet geboren te zijn om er vandaan te willen komen.*” Aan de aanwezigen op de Oesterpartij zal het niet liggen. Hij is een goede ambassadeur voor Zeeland, inspirerend, toegankelijk, geïnteresseerd en betrouwbaar, zeggen diverse gasten. Een lokale ondernemer vertelt: “Toen hij net Commissaris was, had ik een afspraak met hem. Hij zou langs komen bij mijn bedrijf en ik dacht: *dat zal wel afbellen worden, zo’n drukbezet man.* Maar wat denk je: stipt op tijd kwam hij binnen en hij toonde veel belangstelling. We kwamen elkaar vaker tegen en dan wist hij nog precies wie ik was en wat we de keer ervoor besproken hadden.” Het laatste woord is aan Han Polman, die graag de rol van provincie-ambassadeur op zich neemt. Waarom naar Zeeland komen? Moeiteloos somt hij op: “Zeeland is een geweldige vestigingsplaats, er is een heel divers aanbod aan werkgelegenheid, we hebben de meeste sterrenrestaurants per hoofd van de bevolking én – niet onbelangrijk: de meeste zonuren van Nederland!” ■

D66 in Zeeland

De Provinciale Statenfractie van D66 in Zeeland heeft 3 van de 39 zetels. Lijsttrekker voor de Provinciale Statenverkiezingen van 20 maart 2019 is huidig fractievoorzitter Ton Veraart (zie p.14). Provinciale Staten en het College van Gedeputeerde Staten (CDA, VVD, SGP en PvdA) worden voorgezet door Commissaris van de Koning Han Polman (D66).

Op 20 maart 2019 vinden de waterschapsverkiezingen plaats. D66 doet als partij niet mee aan deze verkiezingen, maar u kunt uiteraard wel op een D66’er stemmen. Dat kan via de lijst van de landelijke waterschapspartij Water Natuurlijk. Bijvoorbeeld op Tienieke Clevering (25), fractievoorzitter én lijsttrekker van Water Natuurlijk Fryslân.

6 vragen aan ...

Wat doet een waterschap eigenlijk?

“Elk waterschap – we hebben er 21 in Nederland – heeft drie taken: gezond, veilig en voldoende water. Zij zorgen ervoor dat er geen wateroverlast is, de waterkwaliteit goed is en er niet teveel of te weinig water is. Over wat dat in de uitvoering betekent is de Waterschapswet vrij beperkt, maar in de praktijk komt er veel bij kijken. Denk aan het onderhoud van de dijken, het managen van peilvakken en de aanleg en onderhoud van gemalen. Een grote taak van het waterschap is het zuiveren van het rioolwater.”

Waar gaan de waterschapsverkiezingen over?

“Hier in Fryslân wordt de CO₂-uitstoot door de veenweide het belangrijkste punt. Water Natuurlijk vindt het belangrijk dat die uitstoot wordt verlaagd door het waterpeil op te schroeven. De boeren willen dat waterpeil voor de landbouw juist laag houden. Dit speelt overigens ook bij andere waterschappen. Een tweede punt is de belastinghoogte. Waterschappen hebben geen waterschapsfonds, zoals provincies en gemeenten, maar een eigen belastingstelsel. Nu betalen ingezetenen naar verhouding veel meer belasting dan boeren, terwijl de agrarische sector de grootste belanghebbende is. Een ander belangrijk onderwerp is de vraag in hoeverre het waterschap over duurzaamheid gaat. Is het bijvoorbeeld haar taak om windmolens te plaatsen? Water Natuurlijk vindt dat hier veel kansen liggen.”

Waar staat Water Natuurlijk nog meer voor?

“Onze partij staat voor gezond water met goede flora en fauna. We willen een goede balans tussen ecologie en economie, waarbij de vervuiler betaalt. Water is niet alleen een last of iets wat te hoog kan staan, maar juist iets moois om in of bij te recreëren en van te genieten. En zo moeten de beheergebieden ook worden ingericht. Daarbij vinden we dat de functie het natuurlijk peil volgt en niet het peil de functie.”

Hoe is het waterschapsbestuur georganiseerd? Lijkt het op het provinciaal bestuur?

“Nee, het waterschapsbestuur is niet dualistisch. De dagelijks bestuurders zijn namelijk ook lid van het algemeen bestuur. Tweederde van die zetels wordt gekozen via de waterschapsverkiezingen. De overige leden van het algemeen bestuur worden benoemd door drie organisaties die de belastingcategorieën binnen het waterschap vertegenwoordigen: de Vereniging van Bos- en Natuurterreineigenaren (*natuur, red.*), de Kamer van Koophandel (*bedrijven, red.*) en de Land- en Tuinbouworganisatie (*agrariërs, red.*). In de praktijk heeft de agrarische sector dus dubbel invloed: ze hebben het grootste gedeelte van de geborgde zetels én ze zijn vertegenwoordigd in meerdere gekozen fracties.”

D66 wil het provinciaal- en waterschapsbestuur samenvoegen. Hoe kijk jij daar tegenaan?

“Voor *Wetterskip Fryslân* zou een samenvoeging prima kunnen. Voor andere waterschappen is dat wellicht lastiger omdat stroomgebieden vaak niet overeenkomen met de grenzen van de provincies. In principe ben ik vóór samenvoeging, vooral omdat ik geen goede tegenargumenten hoor. Het belangrijkste tegenargument dat steeds wordt genoemd, is dat de waterschappen een eigen belastingstelsel hebben. Dit stelsel kan echter prima via geoormerkt geld in een apart programma blijven bestaan binnen de provinciale overheid. Ook het argument dat de oudste overheid niet verloren mag gaan, is niet erg inhoudelijk onderbouwd. Bepaalde partijen willen de waterschappen ook graag behouden omdat ze veel leden op die geborgde zetels hebben zitten. Wél vind ik dat de waterschappen veel meer het voortouw nemen in de klimaatdiscussie – meer dan de meeste gemeenten en provincies.”

Waar ga jij je hard voor maken de komende vier jaar?

“Ik ga me inzetten voor de verlaging van de CO₂-uitstoot door de veenweide. Daarnaast vind ik dat de waterschappen met de tijd mee moeten gaan en blijf ik me hardmaken voor bestuurlijke vernieuwing. Voor een dualistischer en democratischer systeem. Tot slot is voor mij een eerlijke kostenverdeling tussen boeren en ingezetenen belangrijk.” ■

... Tienieke Clevering

V.l.n.r.: Maryem van den Heuvel, Nederlands ambassadeur te Brussel; staatssecretaris Raymond Knops; Han Polman; Jan Briers, gouverneur van Oost-Vlaanderen tijdens de Oesterpartij dit najaar.

Het eerste vrouwelijke Kamerlid kwam uit de Hoeksche Waard

Op 21 november vinden er herindelingsverkiezingen plaats. Miranda den Tuinder is D66-lijsttrekker voor de verkiezingen in Hoeksche Waard. Daar was ze ook het gezicht van de succesvolle Suze Groenewegcampagne. Het leverde haar een nominatie op voor de Els Borst Inspiratieprijs – en hopelijk ook meer vrouwen in de nieuwe gemeenteraad!

Vanaf 1 januari 2019 vormen de Zuid-Hollandse gemeenten Binnenmaas, Cromstrijen, Korendijk, Oud-Beijerland en Strijen samen de gemeente Hoeksche Waard. De nieuwe gemeente heeft ruim 85.000 inwoners en beslaat een gebied dat anderhalf keer zo groot is als Rotterdam.

Een gemeentelijke herindeling maakt vaak veel los. Ook het samenvoegen van de gemeenten op het Zuid-Hollandse eiland de Hoeksche Waard was jarenlang omstreken. Jij was de afgelopen jaren fractievoorzitter van D66 in Cromstrijen. Hoe heb je dit proces ervaren? “Het onderwerp maakt inderdaad veel los. D66 staat al ruim twintig jaar achter deze herindeling. Omdat een groot deel van de inwoners ertegen was, moesten we telkens goed uitleggen waarom de herindeling volgens ons beter is voor de Hoeksche Waard. Het is een proces van jaren geweest, en het verliep niet zonder problemen. De discussie leidde tot splitsingen binnen partijen en gemeenteraden. De sfeer was niet altijd leuk. Andere partijen namen het ons kwalijk dat wij vóór de herindeling waren. Voor ons was het echter duidelijk dat niets doen geen optie was. Uiteindelijk moest de provincie ingrijpen om de herindeling voor elkaar te krijgen. De vijf gemeenten waren al begonnen met het harmoniseren van bepaalde taken. Ook dat was niet altijd makkelijk, omdat de herindeling toen nog geen feit was. Daarom moesten we bij elke nieuwe stap beredeneren of een beslissing ook verstandig was als de herindeling er niet zou komen.”

De leden van D66 Hoeksche Waard hebben jou gekozen tot lijsttrekker. Wat zijn jouw ambities? “D66 Hoeksche Waard is héél druk geweest met de herindeling. We zijn er langzaam naar toe gegroeid om het eiland tot één gemeente te maken. Ik vind het waanzinnig tof dat ik als politicus aan de wieg mag staan van deze ontwikkeling. Ik wil de komende drie jaar graag besteden aan het vormen van een team, en aan het positioneren van D66 in de nieuwe gemeenteraad. Ik ben heel blij met deze functie. Ik houd van samenwerken. Bovendien heb ik al gezegd dat ik geen wethouder wil worden. Ik vond het belangrijk daarover vast duidelijk te zijn. Straks zijn we na Dordrecht de grootste gemeente in de regio. De herindeling vergroot onze bestuurskracht. De nieuwe gemeente is er klaar voor. Natuurlijk zullen er *hick-ups* zijn, maar dat geeft niet.

In 2021 zijn er weer reguliere gemeenteraadsverkiezingen, dus we hebben drie jaar de tijd om rust te creëren.”

Leden van het Els Borst Netwerk kennen jou om een heel andere reden. Jij was één van de genomineerden voor de Els Borst Inspiratieprijs 2018 vanwege jouw initiatief en inzet voor de Suze Groenewegcampagne. Wat was dat voor campagne?

“In 2017 werd tijdens een bijeenkomst van het Els Borst Netwerk aandacht gevraagd voor honderd jaar vrouwenkiesrecht in 2019. Ik dacht toen aan Suze Groeneweg. Zij werd in 1918 als eerste vrouw in het parlement gekozen. Suze kwam uit de Hoeksche Waard; ze werd geboren in Strijensas. Na omzwervingen kwam ze terecht in Rotterdam, waar de SDAP haar naar voren schoof voor de Tweede Kamerverkiezingen. Daar zijn we natuurlijk trots op, al is het verhaal in de Hoeksche Waard ook wat weggestopt. De gedachte aan Suze bleef na die netwerkbijeenkomst hangen. In de Hoeksche Waard zijn namelijk bijna geen vrouwen actief in de politiek. In de gemeenten van de Hoeksche Waard is slechts 16 van de 83 raadsleden, 2 van de 15 wethouders en 1 van de 5 burgemeesters vrouw. Dat vond ik een pijnlijke conclusie. Tijdens de behandeling van de kadernota in Cromstrijen heb ik vervolgens *Het Suze Groeneweg Manifest* aangeboden.”

“Door de Suze Groenewegcampagne ontstond een heel andere dynamiek, die tegengesteld was aan de politieke verharding rondom de herindeling”

Wat was het doel van deze campagne? En hoe heb je die gevoerd?

“Om vrouwen op te roepen politiek actief te worden – in welke vorm dan ook – zijn we, naar aanleiding van het manifest, met vrouwen van verschillende politieke partijen een jaar lang campagne gaan voeren. We zijn de dorpen langsgegaan om gesprekken te voeren met vrouwen. De campagne was partij-overstijgend, dus onze eigen politieke kleur deed er op dat moment niet toe. Samen wilden we meer vrouwen in de politiek. Overigens was een deel van de vrouwen vóór de herindeling en een deel tegen. Door de campagne kwamen we beter met elkaar in contact. Daardoor ontstond een heel andere dynamiek, die tegengesteld was aan de politieke verharding die plaatsvond door de herindeling. Op Internationale Vrouwendag hebben we een dag georganiseerd voor twintig middelbare scholieren. We vroegen hen digitale beelden te maken van Suze Groeneweg. Ze kwamen met de ludiekste ideeën. Zo maakten ze een foto van Suze die bestond uit kleine foto's van powervrouwen van nu. Ze pakten dus iemand uit 1918 op en vertaalden haar naar het nu. Dat raakte me: zij snappen waar het om gaat.”

Suze Groeneweg (1875-1940)
Bron Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG)

Wat heeft de campagne opgeleverd?

“Op 30 juni 2018 vond de slotmanifestatie plaats. Ons eigen Tweede Kamerlid Salima Belhaj gaf een lezing. Ik vond het daarnaast bijzonder dat Lilian Janse uit Vlissingen aanwezig was. Zij was in 2013 de eerste vrouw die zich voor de SGP verkiesbaar stelde. De campagne is voor mij nu afgesloten, maar we hebben er wel voor gezorgd dat ons concept beschikbaar is voor andere D66-afdelingen. En ik maak natuurlijk nog steeds gebruik van mijn netwerk om het gesprek met andere partijen op gang te houden. Bij de komende verkiezingen zijn er overigens maar liefst vier vrouwelijke lijsttrekkers. Veel partijen hebben een vrouw op de tweede plaats. Ik heb nog niet alle lijsten gezien, maar ik heb goede hoop dat er straks meer vrouwen in de gemeenteraad van de Hoeksche Waard zitten!” ■

Lees op pagina 48 wie de Els Borst Netwerk Inspiratieprijs 2018 heeft gewonnen.

Herindelingsverkiezingen

Op woensdag 21 november vinden 12 gemeenteraadsverkiezingen plaats als gevolg van gemeentelijke herindelingen die op 1 januari 2019 ingaan. Het gaat om de (nieuwe) gemeenten: Groningen, Hoeksche Waard, Het Hogeland, Westerkwartier, Noardeast-Fryslân, Haarlemmermeer, West Betuwe, Molenlanden, Noordwijk, Altena, Beekdaalen en Vijfheerenlanden.

d66.nl/agenda/herindelingsverkiezingen-2018

Bruggen bouwen in Rhenen

De Rijnbrug bij Rhenen

foto beeldbank.rws.nl / Rijkswaterstaat / Joop van Houdt

In Rhenen is een klein wonder geschied. Na de gemeenteraadsverkiezingen won D66 niet alleen een tweede zetel, de partij maakte ook haar debuut in het Rhenense college. **Democraat** reisde af naar deze **biblebelt**-gemeente met grootstedelijke problemen en sprak met wethouder **Hans Boerkamp** en fractievoorzitter **Jan-Willem Langenbach**.

Geen auto? Geen probleem: twee keer per uur rijdt er een sprinter over enkelspoor naar kopstation Rhenen. Het stadje aan de Nederrijn ligt – in de zuidoostpunt van de Utrechtse Heuvelrug, omringd door groen – op slechts een paar kilometer afstand van de provincie Gelderland. “En dat merk je. Men leest hier *De Gelderlander*; niet het *Utrechts Nieuwsblad*”, zegt D66-wethouder Hans Boerkamp. Ook bijzonder aan deze Utrechtse gemeente met bijna 20.000 inwoners: grootstedelijke problematiek. En die heeft Boerkamp, met ‘mobiliteit’, in zijn portefeuille: “Alle issues die hier op dit vlak spelen, zijn feitelijk terug te voeren op de kruising van twee provinciale wegen die uitkomt op de Rijnbrug. Elke middag staat het hier, dwars door het centrum, muurvast. Dat heeft grote impact op de bereikbaarheid en de leefbaarheid. Voor inwoners, die in de

stinkende uitlaatgassen moeten winkelen; voor ondernemers, die niet kunnen laden en lossen; voor ouders, die hun kinderen niet veilig buiten kunnen laten spelen.” Daarnaast ijvert Boerkamp voor meer en veiligere fietsroutes. De wethouder geeft het goede voorbeeld, door overal op zijn elektrische vouwfiets naartoe te fietsen. Maar hij geeft ook toe: “Een gewone stadsfiets is hier geen alternatief voor de auto, vanwege het heuvelachtige landschap – je moet echt een berg over als je ergens naartoe wilt.”

Wonder in de biblebelt

Eerst even terug naar dat kleine wonder, hier in de Utrechtse *biblebelt*, waar de SGP al jaren een van de grootste partijen is. Want D66 zit sinds dit voorjaar voor het eerst in het Rhenense college. Terwijl de partij vrijwel overal minder zetels haalde dan vier jaar geleden, verdubbelde D66 Rhenen bij de gemeenteraadsverkiezingen van één naar twee zetels. Lijsttrekker en student scheikunde Jan-Willem Langenbach was met zijn 19 jaar een van de succesfactoren. “Ik heb vier jaar in de jongerenraad gezeten en twee jaar achter de servicebalie van de Albert Heijn gestaan, dus ik heb, denk ik, best wat jongeren naar de stembus weten te praten.” Maar misschien nog wel belangrijker was oud-raadslid Willy Hoorn, die al sinds 1994 hét D66-gezicht is in Rhenen. Na jarenlange afwezigheid in de raad, haalde D66 in 2014 weer één zetel. Langenbach: “Willy heeft onze partij de afgelopen vier jaar echt weer een herkenbaar gezicht en geluid gegeven.” Daarnaast heeft de kleine afdeling (“21 leden, inclusief ikzelf en mijn ouders”) flink campagne gevoerd op duurzaamheid.

Langenbach: “Ik weet zeker dat D66-stemmers daar op aangeslagen zijn, want wij zitten daar veel pragmatischer in dan de andere progressieve partij hier (*Progressieve Combinatie Rhenen/GroenLinks, red.*). Zij willen over vijftig jaar energieneutraal zijn; wij in 2022.” Boerkamp: “Wij vragen ons af: hoe kan het duurzamer, en wel zo snel mogelijk? Je hebt nu bijvoorbeeld de discussie over de WOZ en zonnepanelen. Ik denk dan: dat is niet uit te leggen, hoe kunnen we voorkomen dat die worden meegenomen in de taxatie? Zodat je mensen die duurzaam proberen te zijn, daar niet financieel voor straft. Daar op korte termijn een praktische oplossing voor bedenken, is effectiever dan eerst vier jaar aan een grote duurzaamheidsvisie schrijven.”

“Het is geen lieve raad. Als het nodig is komt het mes op tafel, maar de strijd wordt echt op inhoud gevoerd”

Opgelucht over de klik

Langenbach was naar eigen zeggen “de enige die op twee zetels rekende”, en wilde vóór de verkiezingen een wethouderkandidaat hebben. Boerkamp stond op zijn lijstje, en Rhenen stond op het lijstje van Boerkamp. Maar pas ná de verkiezingen kwam het tot een eerste gesprek, terwijl de informatiegesprekken met SGP (3 zetels), ChristenUnie (2 zetels) en PCR/GroenLinks (3 zetels) al begonnen waren. Daarna ging het razendsnel: bij het derde informateursgesprek ging Boerkamp mee om de kandidaten van de andere drie partijen te ontmoeten. Boerkamp: “Er was meteen een klik. Dat was een enorme opluchting, voor iedereen. We voelden allemaal: *ja, dit kan werken*.” Terwijl Boerkamp met zijn gezin halverwege de onderhandelingen op vakantie ging (“tja, die was al geboekt”), onderhandelde Langenbach diens portefeuille verder uit. Naast financiën, een zware post die veelal door de

SGP wordt opgeëist, werd dat mobiliteit, onderwijs en erfgoed. “Die laatste was een beetje een gok. Ik dacht: *Hans moet ook lekker naar buiten kunnen, haha*.”

De sfeer in de coalitie en in de raad is heel erg goed, zeggen beiden. Boerkamp: “Het is geen lieve raad. Als het nodig is komt het mes op tafel, maar de strijd wordt echt op inhoud gevoerd. Na afloop is iedereen weer even goede vrienden.” Langenbach: “Dat merkte ik ook tijdens de formatieperiode. Hoewel er grote verschillen zijn, was alles bespreekbaar. Ja, ook bij een onderwerp als de koopzondag, die bij de achterban van de christelijke partijen gevoelig ligt. We zijn elkaar tegemoet gekomen door de status quo te handhaven: zij wilden geen uitbreiding, wij wilden geen terugdraaiing van de regelgeving – de supermarkten blijven op zondag dus gewoon open.” Boerkamp: “Gert van Laar, fractievoorzitter van de SGP, zei het bij de presentatie van het coalitieakkoord heel mooi: *We hebben geprobeerd elkaar te verstaan*.” Boerkamp koos ervoor om de eed (*Zo waarlijk helpe mij God Almachtig!, red.*) af te leggen. “Dat werd enorm gewaardeerd. Dat zie ik ook als bruggen bouwen.”

Lobbyen in de provincies

Bruggen bouwen doet Boerkamp ook met de provincies en de regio’s. Van 2011 tot en met 2018 was hij lid van de Statenfractie van D66 in Utrecht. Dat leverde hem veel ervaring én een uitgebreid netwerk op, dat hij nu inzet om de belangen van Rhenen op de kaart te zetten. “De verbreding van de Rijnbrug bijvoorbeeld, kost 60 miljoen; dat kan Rhenen natuurlijk niet zelf betalen. Het is een provinciale weg tussen Utrecht en Gelderland, een toegangspoort voor de regio *Food Valley* waar we met diverse gemeenten in samenwerken. De provincies kunnen hun geld maar één keer uitgeven, dus moet je zorgen dat jouw wensen daar op de agenda komen te staan. Dat doe je door te lobbyen, door Statenleden persoonlijk te benaderen. Dat deed Willy Hoorn destijds heel goed; ik ben als Statenlid vaak op werkbezoek in Rhenen geweest.”

Ook Langenbach is actief aangehaakt bij de provincie Utrecht. Hij heeft veel contact met de lijsttrekker en de Statenfractie én hij staat op de kandidatenlijst. Ook heeft D66 Rhenen input geleverd voor het verkiezingsprogramma. “Over de noodzakelijke verbreding van de Rijnbrug, maar ook over de bescherming van de groene leefomgeving en ons cultureel erfgoed: onze binnenstad is een uniek wederopbouwgebied. Een andere wens is onlangs al in vervulling gegaan: een nachtbusverbinding. De bestaande lijn van Utrecht naar Veenendaal wordt – als pilot – doorgetrokken naar Rhenen en Wageningen. Jongeren die daar in het weekend uitgaan, hoeven dus ’s nachts voorlopig niet meer over de ventweg terug te fietsen.” ■

D66 Rhenen (21 leden) is een zelfstandige afdeling, maar bestuurlijk gefuseerd met D66 Utrechtse Heuvelrug (157 leden). Op de voorste rij: bestuurslid Liesbet Dreeuws, raadsleden Mirjam Rijsburger en Jan-Willem Langenbach en oud-raadslid Willy Hoorn. Linksachter: wethouder Hans Boerkamp.

Deze zomer trad oud-minister van Justitie Winnie Sorgdrager in de voetsporen van Els Borst: ze werd door de Koning benoemd tot minister van staat. *Democraat* sprak met haar over kunst, moederschap, opvoeding, *MeToo*, strafzaken en drugs. En over D66, natuurlijk.

Minister van Staat

foto Jeroen Moolijman

Terwijl Winnie Sorgdrager voor koffie zorgt, heeft de bezoeker in haar woning in Amsterdam voldoende om naar te kijken. Een omvangrijke boekenkast bijvoorbeeld, en kunst – veel kunst. Staand en hangend, niet hoogdravend, maar wel met een verhaal. Een prachtige foto met vier jonge Syrische vrouwen, die Sorgdrager zelf maakte tijdens een werkbezoek, vlak voor de burgeroorlog uitbrak. “Het was toen al onrustig en een week later stond het land in brand. We waren net op tijd weg.”

Liefde voor de kunst

De liefde voor de kunsten is ook terug te vinden in haar cv: ze deed de vooropleiding piano aan het conservatorium en speelt altviool in een Amsterdams amateur-symfonieorkest. Ze schreef de kinder-serie *Een leven vol muziek*, over beroemde componisten zoals Vivaldi en Mozart. En ze heeft een roman, *Ongeschreven wetten*, op haar naam staan, onder het pseudoniem Victor ten Hove. “Ik wilde laten zien hoe de dingen werken op een ministerie. Ik schrijf graag; het helpt om je gedachten goed onder woorden te brengen.” Ze stoort zich aan het gemak waarmee de politiek de kunsten laat verschrallen. “Wij laten gewoon gebeuren dat een minister zegt: *kunst is een hobby*. Ja, voor velen een belangrijke hobby, maar kunst is een vak. We hebben ook professionals nodig. Ik vind de manier waarop daar nu mee omgegaan wordt zo slordig. In de eerste plaats in de taal die gebruikt wordt, maar ook financieel. In Nederland werkt het filantropische model, zoals dat in Amerika gebruikelijk is, niet. Particulieren mogen best meer doen, heel graag zelfs, maar daar los je het probleem niet mee op. Er wordt hier veel belasting betaald en we mogen daar ook cultuur voor terugverwachten. Die voor iedereen toegankelijk is. De overheid moet kunst en cultuur steunen, in woord en daad.”

Trots op eretitel

Haar kinderen moesten het wel even googelen, vertelt ze. “Minister van staat is een eretitel. Ik ben er best trots op. Het doet me ook wel wat dat ik op deze manier in de voetsporen treed van Els Borst, die in 2012 werd benoemd.”

“De oorlog was nooit weg in het gezin. Niet zeuren, doorwerken, was de rode draad in mijn opvoeding”

Samen met oud-ministers Sybilla Dekker en Jaap de Hoop Scheffer treedt ze toe tot een select gezelschap van vooraanstaande oud-politici en oud-bestuurders. Over de functie, waar een diplomatiek paspoort bij hoort, wordt wel gezegd dat men er veel voor moet weten, maar weinig voor hoeft te doen. Maar de functie kan allure krijgen door omstandigheden. Voor het huwelijk van Willem-Alexander en Máxima onderhandelde minister van staat Max van der Stoep bijvoorbeeld over de aanwezigheid van de omstreden vader van de bruid, Jorge Zorreguieta. Met succes: hij kwam niet. Maar niet alle inzet wordt aan de grote klok gehangen. “Ik weet dat Els Borst een aantal keer op reis is geweest, of bij ontvangsten aanwezig was. Maar het is geen baan waar je in je agenda rekening mee moet houden.”

Tot dit voorjaar was Sorgdrager lid van de Raad van State. Ze is blij met de benoeming van partijgenoot Thom de Graaf tot vice-president van het hoogste adviesorgaan in ons staatsbestel. “Burgers, maar ook politici, zijn zich vaak niet bewust van de belangrijke rol van de Raad. Elke wet moet eerst langs de Raad voor advies. Ik heb met veel plezier meegedacht en geschreven aan de adviezen. Toen ik daar twaalf jaar geleden kwam, was het taalgebruik niet erg toegankelijk. De Raad is nu moderner, meer naar buiten gericht en de taal is minder hermetisch geworden. Dat geldt ook voor de uitspraken van de Afdeling Bestuursrechtspraak.”

Onverzettelijk rolmodel

Sorgdrager was één van de eerste vrouwelijke officieren van justitie en advocaat-generaal; de eerste vrouwelijke procureur-generaal én de eerste vrouwelijke minister van Justitie – in het eerste ‘paarse’ kabinet-Kok (1994-1998). Bij medisch-ethische kwesties en drugsbeleid had ze veel te maken met partijgenoot en minister van Volksgezondheid Els Borst. Twee vrouwen die een stevige politieke stempel hebben gedrukt op die periode. “D66 heeft altijd veel vrouwen op belangrijke posities gehad. Nu ook; je ziet op kandidatenlijsten veel goede vrouwen staan.” Maar Sorgdrager weet ook dat dat sommige vrouwen een duwtje in de rug nodig hebben. “Als ik naar mezelf kijk, dan zie ik ook een zekere ambivalentie. Je bent altijd op twee sporen bezig – dat gold voor mij tenminste. Je wilt én het moederschap én je werk goed doen, waardoor je altijd een latent schuldgevoel naar beide kanten hebt.”

Thuis hebben ze het er eigenlijk nooit zo specifiek over gehad, zegt ze. “Het was zo normaal voor mijn kinderen dat ze een werkende moeder hadden, daar is nooit over gediscussieerd.” Maar dat gold niet voor iedereen. “Toen ik officier van justitie werd in 1979, kreeg ik een brief van een vrouw, die schreef: *Het is een schande dat u deze functie aanneemt, want u neemt de plaats in van een man*. En mijn overbuurvrouw zei: *Vind je het niet verschrikkelijk dat je kinderen door een ander worden opgevoed?*”.

foto Jeroen Moolijman

Haar doorzettingsvermogen en onverzettelijkheid heeft Sorgdrager meegekregen van thuis. Ze is een kind van de wederopbouw, geboren in 1948. Haar vader werkte als krijgsgevangene aan de Birmaspoorweg, haar moeder zat in een Japans vrouwenkamp in Indië. “De oorlog was nooit weg in het gezin. *Niet zeuren, doorwerken*, was de rode draad in mijn opvoeding. Ik denk wel dat dat een voordeel is, maar je mist natuurlijk ook wat; mijn ouders waren niet echt warme ouders. Ze waren wel begaan, maar we moesten vooral presteren. Een soort overcompensatie; ik moest laten zien wat ik kon.”

“Als ik van tevoren had geweten wat me als minister te wachten stond, had ik het niet gedaan”

#MeToo

Het magazine *HP/de Tijd* schreef in 2012: *Waren er in de jaren negentig parlementair journalisten die niet verliefd waren op Justitieminister Winnie Sorgdrager?* En over de ruzie met Arthur Docters van Leeuwen, die tijdens haar ministerschap voorzitter was van het College van Procureurs-Generaal: *Nooit eerder beleefde Den Haag een zo realistische krachtmeting tussen een beauty en een beast*. In het huidige *MeToo*-tijdperk, klinkt dit nogal merkwaardig. Sorgdrager lacht. “De tijden zijn gelukkig veranderd, maar ik had er toen wel mee te maken. Ik weet nog goed dat ik op het hoogtepunt van de IRT-affaire (*over opsporingsmethoden bij zware drugscriminaliteit, red.*) met collega-minister Hans Dijkstal de Kamer uitliep. Veel persfotografen natuurlijk. Stond er de volgende dag in de krant: *Ze had er een mooi pakje voor aangetrokken*. Niks over het jasje van Dijkstal.”

Met de *MeToo*-discussie waait er plotseling een andere wind en dat vindt Sorgdrager heel goed. “Maar je moet ook wel iets kunnen hebben. Als ik iets niet prettig vind van een man, zeg ik: *joh, doe even niet*. Maar als er ongelijke machtsverhoudingen in het spel zijn, dan kan ik me best voorstellen dat het lastig is om daar tegenin te gaan, want je stelt je werk in de waagschaal. Daarom is het ook zo oneerlijk.”

Sorgdrager heeft als lid van het Openbaar Ministerie veel zedenzaken onder ogen gehad. “Ik herinner me een geval dat mij behoorlijk aangegrepen heeft. Een meisje had contact met de zedenpolitie in Enschede. Ze wist niet of ze aangifte zou doen tegen haar vader. Die misbruikte haar en gebruikte ook geweld, echt een verschrikkelijk verhaal. Die rechercheur zat daar ook mee, die haalde mij erbij. Ik heb met dat meisje gesproken en haar uitgelegd wat er gebeurt als je aangifte doet. Natuurlijk moet er gestraft worden, maar het moet voor een slachtoffer duidelijk zijn wat ze moet doormaken vóórdat dat dan zo ver is. En ik begreep heel goed dat ze dat niet wilde. Mijn hoofdofficier was het daar niet mee eens, die zei: *Er moet gestraft worden*. Op zich is dat juist, maar niet ten koste van het slachtoffer. Het meisje heeft uiteindelijk geen aangifte gedaan. Het misbruik en de bedreigingen zijn door toedoen van de politie wel gestopt. Belangrijk en ook lastig was het om de profes-

Het eerste ‘paarse’ kabinet: Kok I (1994-1998)

sionele afstand te bewaren. Via haar politiecontact bleef ik wel op de hoogte hoe het haar verging. Ze heeft twee kinderen gekregen met behulp van kunstmatige inseminatie. Later hoorde ik dat ze zelfmoord had gepleegd. Ik zal dat verhaal nooit vergeten.”

Stormachtig ministerschap

Ook haar ministerschap zal ze niet snel vergeten. Dat was stormachtig. Vooral de crisis met het Openbaar Ministerie, over de mogelijke belangenverstrengeling van een procureur-generaal, vergde veel van haar. “Dat was politiek – maar ook voor mij als mens – heel naar. Als ik van tevoren had geweten wat me als minister te wachten stond, had ik het niet gedaan. Heb ik er spijt van? Nee, dat ook niet. Ik vond het fascinerend en heb er veel van geleerd. Wat ik het mooist aan het werk vond, was de Europese Unie. Op elk vakgebied is er een Raad van Ministers die op dat terrein beslissingen neemt. Zo is ook het Europese programma voor de aanpak van grensoverschrijdende criminaliteit tot stand gekomen. Je realiseert je dat de loop van de geschiedenis soms door een of twee individuen bepaald kan worden – in Brussel zag ik dat gebeuren.” Maar ze is geen politiek dier, zegt ze. “Ik ben er achteraf gezien tamelijk naïef ingestapt, nadat Hans van Mierlo mij, tijdens mijn vakantie in Frankrijk, vroeg als minister. Ik had vijf uur de tijd om erover na te denken. Ik heb het gedaan, omdat ik het idee had dat ik daar een zekere meerwaarde aan kon geven vanuit wat ik in de praktijk had meegemaakt. Ik had ideeën over wat er moest gebeuren. Dat waren ook wel typische D66-ideeën. Een aantal zaken is ook best voor elkaar gekomen, maar ik was erin gestapt met de gedachte van: *het is een goed idee, het argument moet het doen*.” Maar Sorgdrager was onvoldoende voorbereid hoe die ideeën gebracht moesten worden, hoe je de Kamer voorbereidt. “Tegenwoordig heeft iedereen een politiek adviseur, maar als je in mijn tijd zo iemand had, werd je meteen neergezet als een zwakke minister. Terwijl het ontzettend handig is. Als ik er een had gehad, had hij of zij op tijd kunnen zeggen: *prima idee maar je moet eerst even met die praten, of dat verder onderbouwen*. Maar we waren – als partij – absoluut los zand, zonder enige structuur. We waren nog steeds een beweging. Heel sympathiek, maar je moet toch een zeker evenwicht zien te vinden, er moet leiding en tegelijkertijd vrijheid zijn. D66 is inmiddels geprofessionaliseerd, talent wordt begeleid en er is opleiding. Maar het mag allemaal nog steeds wel wat steviger.”

Ministers Winnie Sorgdrager van Justitie en Els Borst van VWS in 1996. ANP PHOTO / foto Toussaint Kluiters (anp-archief.nl)

Zoeken naar de balans

Haar relatie met D66 is ook stormachtig. Ze werd eind jaren zestig lid, maar stapte in de jaren zeventig over naar de VVD. “D66 zat toen echt in het slop, en lokaal in Enschede, waar ik woonde, al helemaal.” Later, toen ze officier van justitie werd, veranderde haar maatschappijbeeld, en zegde ze haar VVD-lidmaatschap op. Om uiteindelijk weer bij D66 terug te keren. “Ik had jeugdrecht in mijn portefeuille en daarin zie je een kant van de maatschappij waarvan de meeste mensen die ik ken geen weet hebben. De VVD was vooral gericht op: criminelen aanpakken en opsluiten. Ik probeerde die jongeren juist út de gevangenis te houden, en via allerlei projecten op het rechte pad te brengen. Wat een enkele keer ook lukte. Daar lag echt wel mijn hart. Wat ik toen deed, heb ik als minister eigenlijk ook gedaan. Preventie en repressie moeten samengaan, met elkaar in verband staan. Nu zie je het beleid steeds meer naar repressie gaan, ik vind dat niet echt zinvol.” Ze staat langzamerhand wel wat ambivalent tegenover de tolerante houding ten opzichte van drugs. “Wat er in Nederland omgaat is natuurlijk ernstig. De criminaliteit in wiet en pillen is enorm en echt ondermijnend. We hadden echt niet voorzien dat bijvoorbeeld in Brabant bestuurders vrijwel dagelijks invloed ondervinden van criminele groeperingen. Er wordt ook ontzettend veel coke gebruikt, vooral in hoogopgeleide kringen. Amsterdam wil nog steeds de stad zijn waar alles kan, maar je moet ook je verantwoordelijkheid daarin nemen; het is niet normaal, je houdt een criminele keten met uitbuiting en geweld in stand. D66 doet daar te luchtig over. Óók over softdrugs. We moeten ons realiseren dat daar niet meer die lieve sfeer van de jaren zeventig heerst.”

D66 moet blijven zoeken naar de balans, vindt Sorgdrager. Dat brengt het sociaal-liberalisme met zich mee. Ze vindt ook dat het sociale meer aandacht moet krijgen. “Wij zijn soms heel erg liberaal, gericht op vrijheden en kansen van kansrijken. Ik ben er zeer van overtuigd dat iedereen die kansen moet hebben, en dat we die ook moeten blijven faciliteren. Maar er zijn ook mensen die die kansen niet kunnen pakken. Voor hen moet je ook zorg hebben. We moeten de mensen die tussen wal en schip raken niet uit het oog verliezen.” ■

De gemeente Midden-Drenthe
(ca 33.000 inwoners, 29 kernen) ontstond in
1998 na de samenvoeging van de gemeenten
Beilen, Smilde en Westerbork.

Kiek'n wat wordt

Ruim elf jaar was Mieke Damsma actief in de Maastrichtse politiek: als raadslid, als fractievoorzitter en als wethouder. Vorig jaar werd ze beëdigd tot burgemeester van Midden-Drenthe. Daar gaan de dingen net even anders. “Op mijn eerste nieuwjaarsreceptie kreeg ik een een kruiwagen met agrarische producten cadeau.”

Tijdens je installatiespeech op 14 december 2017 citeerde je Pippi Langkous: “Ik heb het nog nooit gedaan, dus ik denk dat ik het wel kan”. En, kun je het, na bijna een jaar?
“Ik vind dat het aardig lukt. Ik had me goed op het burgemeesterschap voorbereid, ik ben trots dat ik het geworden ben en het voelt erg passend. Ik heb het ontzettend naar m'n zin!”

Was het een voordeel dat je vóór de gemeenteraadsverkiezingen burgemeester werd?

“Ja. Door mijn ervaringen als raadslid, als lijsttrekker en als wethouder wist ik bijvoorbeeld hoe belangrijk het is om vooraf na te denken over het onderhandelingsproces in de periode na de verkiezingen. Samen met de lijsttrekkers en de griffier hebben we daarop geanticipeerd. Dat is heel goed verlopen. Als raad, als college en als griffie bekijken we nu het raadsproces, met als centrale vraag: *hoe kunnen we meer betrokkenheid van inwoners bewerkstelligen?* In mijn eerste honderd dagen heb ik op het gemeentehuis vooral veel vragen gesteld, zoals: *waarom doe je dit, waarom is dat zo, kan het anders of beter?* Het is belangrijk om aan te voelen wat er speelt en niet als een olifant door de porseleinkast te gaan. Ook al sta je boven de partijen, je neemt je democratisch hart altijd mee.”

Hiervoor was je raadslid, fractievoorzitter en twee periodes wethouder. Maakt die jarenlange politieke ervaring de overstap naar het burgemeesterschap makkelijker?

“Zeker. Daarnaast heb ik veel gehad aan een aantal trainingen. Tijdens *Driebergen*, het toptalentenprogramma van D66, ontdekte ik namelijk dat ik meer een bestuurder ben dan een vertegenwoordiger. Door deelname aan de burgemeestersleergangen van zowel D66 als in Limburg heb ik veel geleerd van ervaren burgemeesters: wat houdt het ambt nu écht in? Voor mij staat voorop dat

burgemeester zijn fundamenteel verschilt van het wethouderschap, waarbij de politieke inhoud de boventoon voert. Als burgemeester coach je meer, lever je persoonlijke inbreng en zijn representatie, jubilea en onderscheidingen een wezenlijk onderdeel van je functie. Veiligheid is ook een vast onderdeel van het takenpakket. Bij crises zijn het burgermoederschap en de sociale dynamiek heel belangrijk. Daarnaast heb ik bewust gekozen voor de portefeuille personeelszaken.”

Je verhuisde vrijwel meteen naar Smilde. Hoe is je overstap van Zuid-Limburg naar Drenthe befallen?

“Ik heb achttien jaar in Maastricht gewoond. Midden-Drenthe is een heel andere gemeente, met een eigen dynamiek. Van de stad naar het platteland is voor mij de grootste stap, maar er zijn ook overeenkomsten. Beide gebieden liggen letterlijk en gevoelsmatig ver van de Randstad; inwoners kijken de kat uit de boom: eerst zien, dan geloven. *Kiek'n wat wordt* is hier bijvoorbeeld een gevleugelde uitspraak.”

Waarom heb je voor deze gemeente gekozen?

“Een belangrijke onderdeel in de burgemeestersleergang van D66 was: *welk type gemeente past bij mij?* Ik heb bewust gesolliciteerd op een plattelandsgemeente met veel kernen. Ik ben opgegroeid in Brabant en ken het leven in een dergelijke gemeenschap goed. Er spelen andere thema's dan in een grote stad. In Midden-Drenthe werken veel jonge agrariërs, met hart voor hun bedrijf. Op mijn eerste Nieuwjaarsreceptie als burgemeester kreeg ik van hen een kruiwagen met agrarische producten uit de regio cadeau. Dat zal in Maastricht minder snel gebeuren. Achterom lopen als je op bezoek komt; het is de symboliek van *naoberschap*, de deur staat altijd voor je burens open. Ik vind dat mooi.”

“Het burgemeester zijn verschilt fundamenteel van het wethouderschap, waarbij de politieke inhoud de boventoon voert”

Je was deelnemer aan de eerste burgemeestersleergang van D66; twee edities later was je begeleider. Welke tips heb je voor D66'ers met burgemeestersambitie?

“In de leergang is veel aandacht voor het persoonlijke aspect van het burgemeesterschap en dat wil ik hier ook extra benadrukken. Zowel tijdens de sollicitatie als in het ambt willen de mensen weten wie jij bent: waar je woont, met wie, wat je hobby's zijn. D66'ers kunnen nogal bestuurlijk overkomen en de nadruk op inhoud leggen; op de portefeuilles die ze als wethouder hadden bijvoorbeeld. Maar burgemeester ben je 24 uur per dag, zes jaar lang; een hele verantwoordelijkheid. Het is dus belangrijk dat je jezelf bent en dat het burgemeesterschap en de gemeente bij jou passen. Zorg ook dat je een plan B hebt: een andere gemeente of loopbaanrichting. Pin je niet teveel vast op één vacature.”

Je bent de enige vrouwelijke burgemeester in Drenthe. Zie jij jezelf als voorbeeld voor andere vrouwen?

“Een mooi evenwicht tussen mannen en vrouwen is belangrijk. Ik voel me wel boegbeeld en daar hoort een bepaalde verantwoor-

Mieke Damsma begon haar politieke loopbaan in 2006 als D66-raadslid in Maastricht.

delijkheid bij. Ik roep vaak tegen vrouwen: *gewoon ja zeggen, je vinger opsteken en die stap naar voren zetten.*”

Jij bent benoemd door de Koning. Die benoemingswijze gaat waarschijnlijk binnenkort veranderen. Waar sta jij in de discussie over ‘de gekozen burgemeester’?

“Ik vind het een belangrijk onderwerp. Het gaat om het democratisch principe; je bent vertegenwoordiger van alle inwoners. In veel landen om ons heen wordt de burgemeester rechtstreeks gekozen en werkt dat prima. Daar moeten we naar kijken. En als we het gaan doen moeten we het ook goed doen, met meerdere kandidaten. Zodat er ook echt iets te kiezen valt.”

Je kreeg bij je installatie een fietstenu met de namen van de 29 kernen van Midden-Drenthe erop. Een hint om ze allemaal te gaan ontdekken. Hoe ver ben je met de tour?

“Haha, ik heb al zo'n 2000 kilometer afgelegd. In oppervlakte is Midden-Drenthe de vierde gemeente van het land; groter dan Rotterdam of Amsterdam. Het is een prima manier om het gebied te leren kennen. Soms ga ik op de fiets naar een officiële gebeurtenis, met mijn jurk in de rugzak. *Kan ik me ergens omkleden?*, vraag ik bij aankomst. Dat wordt erg gewaardeerd. *Ze is heel gewoon, onze burgemeester*, zeggen de mensen dan goedkeurend.” ■

Ambitie voor het burgemeesterschap?

U kunt voor een adviesgesprek terecht bij de

Burgemeesterscommissie van D66.

Mail uw motivatie naar: burgemeesterscommissie@d66.nl

Mister & Miss Europa

Voor de vierde keer kozen de leden van D66 Sophie in 't Veld tot lijst-trekker voor de Europese Parlements-verkiezingen, die plaatsvinden op 23 mei 2019. Tijdens het najaarscongres sprak ze met voorganger Jan Willem Bertens, die de D66-delegatie in Brussel tien jaar aanvoerde. “Je hebt mijn record verbroken.”

ALDE – voorheen ELDR

D66 heeft vier zetels (leden) in het Europees Parlement en is aangesloten bij de fractie (en de partij) van de Alliantie van Liberalen en Democraten voor Europa (ALDE). De ALDE-fractie heeft momenteel 70 van de 751 zetels, en is daarmee de op drie na grootste fractie in het Europees Parlement.
europa.d66.nl

Wat is veranderd, wat is hetzelfde gebleven en hoe zien zij de toekomst van de Europese Unie? Van tevoren heb ik hen een lijst met vragen doorgestuurd. Maar Sophie zegt, vlak voor we beginnen: “Kleine tip: van dit interview gaat waarschijnlijk weinig terechtkomen. Schrijf maar gewoon mee.” Haar voorspelling komt uit; er volgt een zeer geanimeerd gesprek, waar de interviewer nauwelijks een speld tussen krijgt...

JB – “Weet je dat ik bij de allereerste zitting van het Europees Parlement in Luxemburg was? Dat was als woordvoerder van minister van Buitenlandse Zaken Chris van der Klaauw. Die zei: *Jan Willem, ik vind het dat het hier stinkt naar een begraafplaats in Cheops. Ik hoorde dat deze zaal een halffaar niet open is geweest.*”

SV – “Oh, dat is nu ongeveer veertig jaar geleden! Ik heb nog helemaal niet gehoord of er iets van een jubileum gaat komen. Je zou zeggen van wel, maar ze zijn op dit moment zo druk. De focus ligt nog niet eens op de Europese Verkiezingen. Het is nu vooral Brexit en migratie; krijgen we die zaken ‘af’ voor het einde van het mandaat?”

JB – “Ik kwam na vijf jaar D66-droogte in 1989 in het Europees Parlement en zat daar tot 1999. Eerst alleen, tot we er in 1994 drie zetels bij kregen. Jij bent inmiddels langer actief dan ik. Je hebt mijn record verbroken. Ach, dat is je ook gegund. Ik heb het inmiddels geschopt tot vicevoorzitter van de Vereniging van Oud-Parlementariërs, dus ik blijf betrokken.”

SV – “1989, dat waren echt andere tijden. Ik weet nog dat ik in 1994 als medewerker van jouw collega-Europarlementariër Johanna Boogerd begon. Toen waren er nog twaalf lidstaten. Finland,

Zweden en Oostenrijk kwamen er een jaar later bij. Pas in 2004 volgde de vijfde uitbreiding, met maar liefst tien nieuwe lidstaten, waaronder Polen en Hongarije.”

“Toen ik in 1994 begon als medewerker van jouw collega Johanna Boogerd, waren er nog maar twaalf lidstaten”

– Sophie

Het gesprek komt op fractievorming in Europa. Een ingewikkelde puzzel waarbij politieke stromingen, nationaliteit en macht samenkomen. Met de aanstaande entree van En Marche, de partij van de Franse president Macron, een heel actueel thema.

JB – “Ik werd in 1989 het vijftigste lid van de ELDR-fractie (*voorloper van ALDE, red.*). Dat ging op persoonlijk titel; D66 was toen nog geen lid van ELDR. Ik moest me eerst bij de toenmalige fractieleider Giscard d’Estaing melden, die mij meteen voorstelde fractiewoordvoerder Buitenlandse Zaken te worden: *Dan blijft U, naar ik weet, wat u was.* Ik heb die starre man nog nooit zo vriendelijk gezien. Hij wilde natuurlijk de 50 halen, want dat aantal fractieleden stond borg voor extra fondsen en posities. Zo werkt dat met al die berekeningen, waar ik nooit wat van begrepen heb.”

SV – “Dat soort dingen speelt nog altijd een rol.”

JB – “Een half uur later, aan de bar, dronk ik met mijn nieuwe ELDR-fractiegenoot en VVD’er Florus Wijsenbeek op de liberale toekomst. Komt mijn kersverse assistent Arjen Bouter binnen: *Als de sodemieter Van Mierlo bellen!* Het leek erg serieus. Dus ik zoek via de bartelefoon contact. *Jezus Christus, jungske, nu zitten we bij die godverlaten VVD in de ELDR! Daar hebben wij toch helemaal niks mee!* Het kostte wat moeite om hem te overtuigen, maar uiteindelijk gaf hij morrend akkoord.”

SV – “Ik weet nog dat we tijdens een partijcongres moesten stemmen over lidmaatschap van ELDR. We hadden toen iets van dertien jaar een waarnemersstatus gehad. Niet iedereen was enthousiast, maar ik was voor. Uiteindelijk was er – als ik het me goed herinner – iemand van Radikale Venstre (*Deense progressieve zusterpartij, red.*) die insprak op dat congres. Die heeft de leden overgehaald; het congres dacht echt: *ja, maar als die lui erbij zitten, en ook de Britse Liberal Democrats, dan kan het zo erg niet zijn.* Inmiddels zijn we binnen ALDE dominant geworden. We zitten daar ook met meer mensen dan de VVD.”

JB – “Dat is erg goed nieuws!”

Niet alleen de positie van D66 in Europa heeft een grote ontwikkeling doorgemaakt; dat geldt ook voor de positie van het Europees Parlement als geheel. Wat is veranderd en wat is hetzelfde gebleven?

SV – “Het heeft ook wel even mogen duren. Er is ook zoveel veranderd in de tussentijd. Toen jij begon waren er 525 leden, dat zijn er inmiddels 751. De wetgevende bevoegdheden zijn nu bijna volledig. Er ontbreken hier en daar nog wel wat dingen, maar de instelling is enorm ontwikkeld.”

JB – “Het is ook een fascinerende werkplek. Ik weet nog dat ik in de *Joint Parliamentary Committee* EU/Zuid- en Midden-Amerika zat. Labour-man Stan Newens was een Europarlementariër van het eerste uur, en schopte het uiteindelijk tot vicevoorzitter van die commissie. Die man had een geschiedenis! Hij had in de mijnen gewerkt vanaf zijn zevende, en begon pas te leren lezen en schrijven op zijn dertiende. Een fantastische vent. Hij hield destijds uitvoerig een dagboek bij, waaruit hij vaak citeerde. *Ben je nou nog steeds aan het oefenen*, grapte ik dan. Hij nam zijn taak bloedserius. Iedere kerst geniet ik nog van zijn prachtige volzinnen en keurige handschrift.”

SV – “Prachtig. Het is iets dat je meer ziet als je kijkt naar de levensverhalen van veel Europarlementariërs. Die zijn vaak veel uiteenlopende dan die van nationale parlementariërs. We hebben nog veel vrijheidsstrijders uit de tijd van de Europese dictaturen. En veel mensen die er zitten voor een bepaalde bevolkingsgroep, zoals de Roma.”

JB – “De thema’s waar ik me op Europees niveau mee bezig heb gehouden zijn terug te vinden in mijn rapporten. Een persoonlijke greep: oceaanvervuiling door tankers, de toetreding van Cyprus tot de EU, een verbod van landmijnen en nucleaire wapens, een partnerschap tussen EU en Latijns-Amerika en de fysieke veiligheid van journalisten. Laatstgenoemde rapport had ik opgedragen aan de vier IKON-journalisten, die in maart 1982 in El Salvador waren vermoord. De persconferentie hierover in Nieuwspoort (*in 1995, red.*) telde geen bezoekers; buiten de koffiejuffrouw en de bewakers kwam er niemand op af. Er was geen interesse. Onlangs werd de IKON-affaire toch weer nieuws; het brein achter de aanslag zou zijn opgespoord.”

SV – “Zo zie je maar, sommige thema’s blijven actueel. Ik hou me nog steeds veel bezig met de veiligheid van journalisten. Nu is de aandacht daarvoor overigens enorm. Zo zijn er recentelijk in Slowakije en Malta twee onderzoeksjournalisten vermoord. Ik ben direct na die moord, als lid van het team dat zich hiermee bezig hield, naar Slowakije gereisd. NRC en NOS sturen dan gewoon journalisten mee. En er is ook lokale pers. Twee weken geleden gingen we opnieuw, en toen zat dus iedereen van de nationale pers

daar in de zaal. Helemaal vol. En ook hier merk ik dat journalisten er belangstelling voor hebben, omdat het heel dichtbij komt.”

JB – “Merk je dat nou meer, dat je serieus wordt genomen? En het parlement?”

SV – “Er is daar echt een enorme evolutie geweest. Het Europees Parlement wordt steeds meer een politieke arena en heel veel burgers weten ons te vinden. Met vragen, of om je te belobby’en. Europa gaat ook over méér. Bijvoorbeeld over een sociaal Europa! Ik weet nog dat in de jaren negentig de Deense Europarlementariërs de commissie van Sociale Zaken boycotten, want zij vonden dat geen Europese aangelegenheid. Inmiddels is het omstreden om er niet voor te zijn. Weet je wat het is? Mensen denken onterecht dat Europese integratie iets volkomen ideologisch is. Dat je voor of tegen bent, los van de consequenties. Dat is niet zo. Europese integratie is een antwoord op dingen

die er gebeuren in de wereld. Het idee van een sociaal Europa heeft een enorme impuls gekregen door de financiële crisis en alles wat daarop volgde.”

JB – “Ik vind, voor zover ik dat dan nog volg, het verschil tussen toen en nu erg groot. Er is nu meer aandacht voor ontwikkelingen binnen de Europese politiek. In mijn tijd was dat minder. De politieke verwerking van de val van de Berlijnse Muur in 1989 ging redelijk traag. Alle ogen waren toen ook meer gericht op de oorlog in Joegoslavië. Mijn betrokkenheid bij die oorlog heeft er uiteindelijk toe geleid dat ik me regelmatig heb ingezet als verkiezingswaarnemer.”

SV – “En kijk nu eens: Kroatië is lid, Servië en Montenegro onderhandelen over toetreding. Dat is toch ongelooflijk. Niet voor te stellen. Het is alsof je nu naar Syrië kijkt en dan bedenkt dat die mensen ooit weer vreedzaam met elkaar moeten samenleven. Dat lijkt toch onmogelijk? Dat is in Europa dus gewoon gebeurd. En dan kan je zeggen: de EU is bureaucratisch en er is een democratisch gat, en dat klopt allemaal tot op zekere hoogte. Maar als je even nadenkt: die Joegoslavië-oorlog, dat is helemaal niet zo lang geleden (*1991-2001, red.*). De Balkan heeft een lange geschiedenis van conflict. En dat vind ik mooi aan mijn werk: ik ben me altijd bewust van waar iedereen vandaan komt. Dat je met z’n allen – met alle verschillen, en met die lange geschiedenis – op een vreedzame manier politiek bedrijft en op die manier een continent bestuurt. Dat is fenomenaal.” ■

Tijdpad Europese verkiezingen 2019

Op 23 mei 2019 vinden de verkiezingen voor de leden van het Europees Parlement plaats. De kandidaatstellersperiode hiervoor is inmiddels verstreken. D66-leden kunnen van 10 t/m 21 januari 2019 stemmen over de interne lijstvolgorde.

d66.nl/partij/verkiezingen

Sinds deze zomer is D66 een afdeling rijker: D66 Frankrijk. *Democraat* sprak met oprichters Nadine Bongaerts en Jan Schoonis, twee ondernemende en ambitieuze D66’ers die wonen en werken in Parijs. “Het is geen borrelclub; daarvan zijn er hier al voldoende.”

D66 Frankrijk

Waarom een D66-afdeling in Frankrijk?

Jan: “Als ondernemer help ik digitale bedrijven uit Nederland om de overstap naar Frankrijk te maken. Dat wilde ik ook graag doen voor politici. Frankrijk was lang het tweede land van de Europese Unie. Nu de Duitse bondskanselier zich meer is gaan richten op binnenlandse zaken, heeft Frankrijk dat stokje overgenomen. Parijs is weer *the place to be!* Via Frankrijk kan Nederland veel invloed uitoefenen op Europa.”

Nadine: “Ik werk in Parijs aan mijn promotieonderzoek. Daarnaast werk ik voor een non-profitorganisatie die bruggen slaat tussen de wetenschap en het bedrijfsleven. Ik help technologische startups bijvoorbeeld aan een relevant netwerk. Jan en ik kwamen elkaar voor het eerst tegen tijdens een netwerkbijeenkomst voor Nederlanders in het buitenland, georganiseerd door Eelco Keij. We bleken allebei bruggenbouwers te zijn en vroegen ons af wat we konden doen om Frankrijk en Nederland nog beter met elkaar te verbinden.”

Waar willen jullie je als D66-afdeling mee bezighouden?

Jan: “We willen graag de juiste mensen bij elkaar brengen. In juni hebben we als eerste activiteit een themadiner georganiseerd over kunstmatige intelligentie. Daarvoor hebben we wetenschappers en politici uitgenodigd, zowel van D66 als van En Marche, de partij van de Franse president Macron. Het is ons doel om politici van D66 en En Marche met elkaar in gesprek te laten gaan, zodat zij ook gezamenlijk kunnen optrekken in aanloop naar de Europese parlementsverkiezingen van volgend jaar.”

Nadine: “We hebben sterke ideeën over het verbeteren van de relaties tussen Frankrijk en Nederland, maar ook over thema’s zoals het klimaat. D66 biedt ons de kans onze doelen uit te voeren. De afdeling is niet opgericht als borrelclub; daarvan zijn er hier al voldoende. Al staat het leden natuurlijk vrij borrels te organiseren.”

Jan: “Officieel hebben we nu dertig leden, al kijken we niet op die manier naar de afdeling. We zijn actief via sociale media en e-mail. Iedereen is welkom.”

Jullie hadden het net over de Europese verkiezingen. Hoe zou jullie afdeling een bijdrage kunnen leveren voor D66?

Jan: “We merken dat En Marche graag contact wil met D66. Ze willen praten over gezamenlijke hoofdlijnen voor de verkiezingen. Dat D66 lid is van de Europese ALDE-fractie en En Marche niet, zien zij niet als een probleem. Maar hoe die samenwerking tussen D66 en En Marche er precies uit gaat zien, weten we nog niet.”

Wat kan D66 volgens jullie leren van een partij als En Marche?

Jan: “Ik herken in En Marche iets van D66 uit de beginjaren terug. De partij heeft de energie om dingen te veranderen. Dat doet ze ook echt.”

Nadine: “Juist in deze tijd is een tegengeluid nodig. Mensen voelen de positieve energie van En Marche. Al moet ik zeggen dat veranderingen in Frankrijk niet incrementeel gaan, maar met revoluties: het is het één of het ander. Maar misschien kan Europa wel een revolutie gebruiken...” ■

Regio Buitenland is in 2013 opgericht om D66-leden in het buitenland te ondersteunen en met elkaar in contact te brengen. Er zijn momenteel vijf buitenlandse afdelingen: België en Luxemburg; Berlijn; Londen; USA, en sinds kort: D66 Frankrijk.

Informatie: buitenland.d66.nl

Contact: secretaris@d66inhetbuitenland.nl

Van welvaart naar waarden

Op 8 december wordt het concept-verkiezingsprogramma van D66 voor de Europese Parlementsverkiezingen gepresenteerd. De Permanente Programmacommissie licht alvast een tipje van de sluier op: “Wij willen een progressief Europa dat een deuk in een pak boter kan slaan.”

De verkiezings-programmacommissie (VPC) voor de Europese Parlementsverkiezingen bestaat uit: Annet Aris (voorzitter), Henk Beerten, Tjeerd Dierckxsens, Gerben-Jan Gerbrandy, Herman Schaper en Barbara Baarsma.

d66.nl/partij/partijcommissies

“Europa wordt belangrijker gevonden dan vijf jaar geleden. Door vrijwel iedereen – zelfs Mark Rutte heeft het er tegenwoordig graag over. De toegenomen aandacht heeft mijns inziens zowel een positieve als een negatieve grond. Negatief, als het gaat om veiligheid. Denk aan geopolitieke spanningen, zoals migratie of de verslechterde relatie met Rusland. Europese samenwerking wordt dan gezien als noodzakelijk. Anderzijds wordt er ook steeds optimistischer naar die samenwerking gekeken. Omdat er ook successen worden geboekt, zoals het Klimaatakkoord van Parijs. Hoe dan ook is de consensus breed: Europa wordt steeds belangrijker.”

Aan het woord is Annet Aris, voorzitter van de Permanente Programmacommissie (PPC) die de

Verkiezingsprogrammacommissie (VPC) ondersteunt bij het schrijven van de landelijke en Europese verkiezingsprogramma's van D66. Het driekoppige PPC-team (zie foto) is een geoliede machine: Aris was als VPC-voorzitter al verantwoordelijk voor het programma voor de Tweede Kamerverkiezingen van 2017; commissielid Jieskje Hollander schreef als secretaris mee aan de programma's voor de Tweede Kamerverkiezingen van 2012 en de Europese Parlementsverkiezingen van 2014. Susanne Dallinga is de huidige secretaris van beide commissies vanuit de Mr. Hans van Mierlo Stichting, het wetenschappelijk bureau van D66.

Proces van twee jaar

Hoe komt zo'n verkiezingsprogramma tot stand? Susanne Dallinga: “We zijn in de herfst van 2017 al begonnen met de ophaalfase. Daarin vroegen we alle fracties, thema-afdelingen en themaspecialisten om input. Ook hebben we een digitale postbus opgetuigd waarin leden hun ideeën over diverse thema's konden deponeren. En tijdens het voorjaarscongres in Rotterdam hebben we ook nog een drukbezochte ophaalsessie georganiseerd. Aan het begin van de zomer zijn we begonnen met schrijven. Nu het grove concept klaar is, gaan we de consultatiefase in en vergaderen we maandelijks met de VPC over toonzetting en fundamentele keuzes.”

Annet Aris is door het Landelijk Bestuur ook benoemd tot voorzitter van de VPC. Aris: “Het klinkt allemaal heel ingewikkeld, al die commissies, maar de taakverdeling is duidelijk: De PPC heeft een operationele rol. Zij haalt de input voor het programma op en schrijft de hoofdstukken. De grote lijnen, fundamentele keuzes en samenhang worden bewaakt door de VPC. In november leggen we het programma ter goedkeuring voor aan het Landelijk Bestuur en op 8 december presenteren we het conceptprogramma, waarop leden vervolgens amendementen kunnen indienen. Het definitieve programma wordt vastgesteld op het verkiezingscongres dit voorjaar.”

Na de welvaart, nu de waarden

Terug naar de inhoud. Wat zijn de grote thema's? En waarin verschillen die van het vorige programma, *Sterk Nederland Sterk Europa*? Commissielid Jieskje Hollander: “In ons vorige programma lag de nadruk meer op welvaart. Op de economische voordelen van Europa voor Nederland. We gebruikten in dat pro-

gramma veel voorbeelden met cijfertjes om dat uit te leggen, zoals: hoeveel euro levert de Europese handel op voor Nederlandse bedrijven? Nu ligt de nadruk meer op waarden. Waarden die D66 heel belangrijk vindt, zoals een sterke democratie en persoonlijke vrijheden; waarden die soms onder vuur liggen. Nu is hét moment om die discussie gezamenlijk op te pakken, want over de economische noodzaak van de Europese Unie bestaat – zeker na de Brexit – wel een zekere consensus.”

“Dit is hét moment om die waardendiscussie op te pakken, want over de economische noodzaak bestaat nu wel een zekere consensus”

Voorzitter Aris vult aan: “Ook willen we scherpere keuzes maken in wat voor soort Europa we willen. Dat is niet per se méér Europa, maar wel een goed ingericht Europa. Een progressief Europa dat een deuk in een pak boter kan slaan. Veiligheid, klimaat, digitalisering en migratie – dat zijn de grote, grensoverschrijdende thema's van nu. Thema's die ook die waardendiscussie raken. Veiligheid gaat bijvoorbeeld niet alleen over defensie, maar gaat ook over privacy en bescherming van grondrechten. Dat willen we op Europees niveau goed kunnen regelen. Hollander: “Daarnaast zijn we resultaatgerichter in het nieuwe programma. Dat betekent niet dat we onze idealen laten varen, maar wel dat we andere keuzes maken om die deuk in dat pak boter te kunnen slaan. Neem bijvoorbeeld de defensie-discussie. Daarbij vinden we het prima dat een aantal landen het voortouw neemt bij het verbeteren van de Europese samenwerking, bijvoorbeeld door gezamenlijke inkoop, betere mobiliteit en cyberveiligheid. Ook op het gebied van klimaat en migratie is het denkbaar dat een aantal landen het voortouw neemt bij bepaalde initiatieven. Natuurlijk wel altijd onder de voorwaarde van adequate democratische controles.”

Random raadpleging

Na de ophaalfase en de schrijffase, bevindt de PPC zich nu in de consultatiefase. Tijdens het najaars-

Susanne Dallinga, Jieskje Hollander en Annet Aris

congres op 6 oktober konden D66-leden tijdens een Q&A in gesprek met de VPC en andere D66'ers die nauw betrokken waren bij het schrijven van het programma. Daarnaast werden individuele leden *random* geraadpleegd. Dallinga: “Daartoe hebben we iets nieuws uitgetoetst onder de naam ‘E66’: via een lotingprogramma hebben we 66 leden uitgenodigd om op een zaterdagmiddag – geheel onvoorbereid – mee te lezen en feedback te geven op de conceptteksten. Dit naar een idee van het Utrechtse D66-raadslid Has Bakker, die hier vorig jaar mee heeft geëxperimenteerd bij het lokale verkiezingsprogramma. We wilden weten: is de toon juist? Zijn de teksten begrijpelijk? Kunnen alle lagen binnen onze partij zich herkennen in de inhoudelijke keuzes die zijn gemaakt? Die bijeenkomst was erg geslaagd, we kregen veel feedback en de deelnemers waren enthousiast over deze manier van meedenken. We willen dat zoveel mogelijk leden participeren in dit proces. Dit was een mooi testmoment voor de volgende verkiezingen, want dit programma is met 25 pagina's een stuk overzichtelijker dan het programma voor de Tweede Kamerverkiezingen, dat meer dan 200 pagina's telde.” ■

Lees het conceptprogramma vanaf 8 december op: d66.nl/europa

Amendement indienen

Elk conceptverkiezingsprogramma van D66 is amendeerbaar. Dat wil zeggen: elk lid kan een voorstel voor een tekstaanpassing indienen. Hiervoor heeft u de steun (handtekeningen) nodig van een afdeling óf van tenminste 25 leden. Wilt u een amendement indienen voor het conceptverkiezingsprogramma voor de Europese Parlementsverkiezingen? Verstuur deze (met de handtekeningen) via het standaardformulier op de congreswebsite. Een deel van de amendementen wordt via e-voting voorgelegd aan de leden; fundamenteel-inhoudelijke wijzigingsvoorstellen worden altijd plenair behandeld op het verkiezingscongres, dat op 10 maart 2019 plaatsvindt.

d66.nl/congres

Ondernemen op het gebied van duurzaamheid is een uitdaging. Tweede Kamerlid en voormalig raadslid te Utrecht Matthijs Sienot heeft er ervaring mee. Evenals Jan-Govert van Gilst, oud-raadslid te Hellevoetsluis en oprichter van een bedrijf dat olifantsgras produceert. Een goed gesprek tussen twee D66'ers – over belemmeringen én over kansen.

Matthijs: “Waar komt jouw interesse voor duurzaamheid vandaan?”

Jan-Govert: “Het milieu heeft al heel lang mijn interesse. Ik heb de opleiding milieutechniek gedaan, maar daar heb ik helaas weinig mee gedaan; ik werkte tot een paar jaar geleden in de ICT bij een grote gemeente. Acht jaar geleden was ik op Borneo en daar zag ik een enorme kaalslag in het oerwoud, en veel vervuiling en industrie. Ik realiseerde me dat de vernietiging van de leefomgeving dáár eigenlijk alleen maar plaatsvindt omdat er hier vraag is naar hun grondstoffen, zoals palmolie. Dat had een enorme impact op me. Eenmaal thuis heb ik ontslag genomen en ben ik me helemaal gaan richten op het lokaal telen van duurzame grondstoffen. Vervolgens heb ik een plan ingediend bij de provincie en daarmee won ik de Zuid-Hollandprijs van vijftigduizend euro, waarmee ik verder aan de slag kon.”

Matthijs: “Ik heb op je website gekeken: olifantsgras. Vertel daar eens iets over.”

Jan-Govert: “Het is een gewas uit Zuid-Azië, het wordt zo'n vier meter hoog, het groeit als kool en het heeft weinig onderhoud nodig. Ik teel het op braakliggende gronden die niet geschikt zijn om gewone voedingsgewassen te verbouwen, en die dus geen geld opleveren. Groot bijkomend voordeel is dat het gewas in staat is om vervuilde grond te zuiveren door de vervuiling in de wortels op te slaan. Van dit gewas maak ik vervolgens hoogwaardige kunststofproducten die op den duur volledig biologisch afbreekbaar zijn. Hoe kwam jij als ondernemer in de groene economie terecht?”

Matthijs: “Mijn achtergrond ligt in de communicatie. Op een zeker moment kwam ik bij Microsoft terecht, waar ik verantwoordelijk was voor msn.nl. Ook bij mij begon het met de constatering dat de manier waarop we met de aarde omgaan fundamenteel verkeerd is. Dat begon steeds meer te knagen. Ik heb daarom samen met een vriend in 2005 een blog opgezet: hetkanwel.nl, met artikelen over hoe je groener, eerlijker én leuker kunt leven. Optimistisch

nieuws over de groene economie. We waren een van de eersten die schreven dat zonnepanelen op je dak rendabel kunnen zijn. Nu klinkt dat misschien logisch, maar toen moest je er eens om komen.”

Jan-Govert: “Hoe heb jij die overstap ervaren?”

Matthijs: “Het was een behoorlijke overgang: van twee miljoen bezoekers *per dag* op msn, naar een website met uiteindelijk twee miljoen bezoekers *per jaar*. Maar die bezoekers waren me wel dierbaar en ik deed het met hart en ziel. Dat werd steeds serieuzer, zozeer dat ik me er helemaal op ben gaan richten. Mijn vrienden en collega's vonden dat eerst vreemd, maar ik beschouw het klimaat echt als een van de grootste uitdagingen van deze tijd. Het was mij deze stap dus waard. Door mijn website sprak ik heel veel ondernemers. Ik hoorde hun succesverhalen, maar ook de zaken waar ze tegenaan liepen. Bijvoorbeeld een lokale energieleverancier in Utrecht, Lombboxnet, die zonnepanelen op schooldaken heeft liggen en de opgewekte stroom direct doorzet naar elektrische laadpalen voor auto's. Dat is winst, want op die manier ontlasten ze het elektriciteitsnet. Maar wat gebeurt er vervolgens? Op het moment dat je het net even gebruikt om die energie naar je accu te sturen, betaal je netbelasting. Dus dan betaal je dubbel belasting, terwijl je ervoor zorgt dat er veel minder geïnvesteerd hoeft te worden in energie-infrastructuur! Hoe gek kun je het hebben...”

“Ik beschouw het klimaat als een van de grootste uitdagingen van deze tijd”

– Tweede Kamerlid Matthijs Sienot

Jan-Govert: “Ik herken dat heel erg. Regelgeving loopt bijna per definitie achter op de technologische ontwikkelingen. Waar wij bij vibers.nl bijvoorbeeld tegenaan lopen, is dat we bij het produceren van voedselverpakkingen niet alleen aan de wettelijke eisen van de voedselveiligheid moeten voldoen, maar ook aan die van de afvalverwerkende industrie. Zo is er een grote supermarktketen die *home compostable*-verpakkingen wil hebben. Klinkt goed, maar als startend bedrijf moet je daar allerlei certificaten voor halen van 12.000 euro per stuk. Dat is één ding. Maar daarnaast is dat *home compostable* eigenlijk een slechte ontwikkeling, want daarmee creëer je allemaal kleine afvalbergjes. Die stoten methaan uit – een sterker broeikasgas dan CO₂ – en dat gaat stinken in je achtertuin. Waar we ook tegenaan lopen, is dat allerlei biologische begrippen, zoals *biobased* (*gemaakt op basis van biologische grondstoffen, red.*) en *bio-degradable* (*geheel biologisch afbreekbaar, red.*) door elkaar gebruikt worden. Ook binnen overheidsbeleid. Daarmee zet je mogelijk een rem op het succesvol op de markt brengen van bepaalde milieuvriendelijke materialen.”

Links Jan-Govert van Gilst, rechts Matthijs Sienot

Matthijs: “Oh ja, en voor je het weet, moet je dan concurreren met veel minder milieuvriendelijke alternatieven die wel in dezelfde categorie gestopt worden. Deze kende ik nog niet, maar er zijn helaas wel meer voorbeelden waarbij wet en regelgeving – met de beste intenties opgesteld – hun doel voorbij schieten. Denk maar eens aan de belastingvoordelen voor schoner rijden, die geleid hebben tot meer sjoemeldiesels. Of leaserijders die goedkoop een grote plug-in hybrid rijden, maar praktisch nooit de moeite nemen om deze op te laden.”

Jan-Govert: “Hoe zouden we dit soort zaken kunnen voorkomen, denk jij?”

Matthijs: “Wij willen om deze reden geen geld meer uitgeven aan tussendoelen; we willen ons alleen nog richten op de uiteindelijke norm die we willen bereiken. In het geval van auto's is die norm: in 2030 moeten alle nieuwe auto's helemaal emissievrij rijden, dus zonder vervuilende uitlaatgassen. Dat zou altijd de richtlijn moeten zijn bij het maken van beleid: focussen op de einddoelen.”

Jan-Govert: “Heel verstandig. Want er is een enorme behoefte aan, zeker als het om duurzaamheid gaat, een duidelijke koers. En daar moet je je beleid op vaststellen. Dan weet iedereen waar-ie aan toe is. Nu gaat het jammer genoeg vaak nog alle kanten uit.”

Matthijs: “Mooi gezegd: dit is echt iets waar wij als politiek goed rekening mee moeten houden. Ik ben optimistisch, maar ik realiseer me ook heel goed dat mensen zoals jij de voortrekkers van verandering zijn, en dat die met de nadelige effecten van slecht beleid geconfronteerd worden. Blijf ons dus scherp houden, ook als het te traag gaat!” ■

Meer weten? vibers.nl en hetkanwel.nl

D66

Zoals in elke vereniging, bloeit ook bij D66 regelmatig iets moois op tussen actieve leden. In dit nummer portretteren we Pieter ter Veer en Louise Groenman uit Groningen, die samen ruim 28 jaar voor D66 in de Tweede Kamer hebben gezeten.

Hoe hebben jullie elkaar leren kennen?

Louise – “Tijdens de kandidaatstellingsperiode voor de Tweede Kamerverkiezingen van 1981. Samen hebben we in totaal ruim 28 jaar in de Kamer gezeten; ik was Kamerlid van 1981 tot 1995 en Pieter tussen 1981 en 1982 en van 1989 tot 2002.”

Pieter – “Het was toen een geheel open kandidaatstellings-procedure: iedereen kon zijn vinger opsteken. Dat leidde tot wel 144 kandidaten. Na een ingewikkelde procedure met interne verkiezingen kwam er dan de rangorde uit die je op de verkiezingsposter terugziet die hier aan de muur hangt. Niet gek dat dat ook meteen de laatste keer geweest is.”

Sloeg de vonk meteen over?

Louise – “Je kwam elkaar in die periode regelmatig tegen, en dan zag ik die aardige melkveehouder uit Renkum weer – Pieter dus. Nee, wat mij betreft was er toen nog niets. Ik was weliswaar vanaf 1975 gescheiden, maar zo leuk vond ik hem ook weer niet. Maar jij...”

Pieter – “Ik vond je *smashing*... Maar ik was toen al getrouwd dus niets van dat al. Ook in de jaren dat ik niet in de Kamer zat, bleven we contact houden. Ook door-dat Louise elk jaar een weekend onze 12-persoonsboot huurde: de *Galjas Marieje*, een houten Deense tweemaster uit 1898. Mijn vrouw Marijke en ik voeren dan ook mee, net als Louises zoons.”

Hoe zijn jullie dan toch een stel geworden?

Pieter – “Begin 2008 overleed Marijke. Omdat we zo veel contact hadden met Louise heeft zij dat hele proces ook van dichtbij meegemaakt. Wat er daarna tussen ons gebeurde, is eigenlijk een logisch vervolg geweest op ons goede contact, waardoor onze relatie op een ander niveau terecht kwam.”

Louise – “Wat voor onze relatie heel fijn was, was dat we al dezelfde mensen kenden; mijn kinderen kenden Pieter ook. In 2009 zijn we getrouwd; van mij hoefde dat niet, maar Pieter wilde dat heel graag. Een van mijn kleinkinderen vond het maar raar dat haar oma ging trouwen. Zo raar, dat ze een brief naar het VPRO-programma *Taarten van Abel* heeft gestuurd. Daarin heeft ze met Abel een bruidstaart gemaakt. Het maken, aanbieden en aansnijden van de taart is daardoor minstens drie keer op televisie te zien geweest. Wie had dat kunnen denken in 1981!”

OPROEP:

Heeft u uw partner (ook) leren kennen bij D66? En wilt u samen geportretteerd worden in de *Democraat*? Stuur een mail met uw contactgegevens naar: democraat@d66.nl

Burgerschap is in de mode. Maar wat is burgerschap eigenlijk? Volgens rechts is burgerschap een kwestie van ‘zijn’; bij links gaat het meer over ‘hebben’. In een sociaal-liberale opvatting is burgerschap in de eerste plaats gericht op ‘doen’, betoogt Daniël Boomsma.

Vrijheid behoeft WEDER KERIGHED

**Een sociaal-liberale visie
op burgerschap**

Burgerschap is in de mode. Van links tot rechts wordt het gepresenteerd als oplossing voor de meest uiteenlopende vraagstukken. Met ‘meer’ of ‘beter’ burgerschap kan de sociale samenhang in Nederland worden hersteld, kunnen migranten beter integreren, kunnen radicalisering en extremisme worden tegengegaan, en kan jonge mensen meer kennis van de democratie worden bijgebracht.

Vage burgerschapsopdracht

Het huidige regeerakkoord spreekt zwaarwichtig en geheel in de geest van de huidige mode van een ‘burgerschapsopdracht’. Maar wat die opdracht volgens het kabinet precies inhoudt, blijft vaag. Neem het onderwijs, waar een belangrijk deel van de ‘burgerschapsopdracht’ zich op richt. Minister van Onderwijs Arie Slob (ChristenUnie) probeerde met het conceptwetsvoorstel *Verduidelijking burgerschapsopdracht in het funderend onderwijs* meer helderheid te scheppen over hoe dat burgerschapsonder-

wijs er uit moet zien. Maar die ‘verduidelijking’ bleek vooral luchtftetserij. De Onderwijsraad wees er terecht op dat er verschillende opvattingen van burgerschap in het wetsvoorstel kriskras door elkaar lopen. Het gaat over kernwaarden, maar geregeld is er sprake van een andere opsomming van die waarden. De scherpste mist, met inconsistentie en onduidelijkheid tot gevolg.

En toch – alle verwarring daargelaten – mag het geen verrassing heten dat burgerschap zo in trek is. Globalisering, individualisering, grootschalige immigratie, en vragen over de plaats van de natiestaat binnen een Europese Unie, werpen vragen op over wat het betekent Nederlander te zijn. De grenzen van de verzorgingsstaat dwingen tot bezinning op de vraag welke lasten de overheid kan dragen en wat mensen zelf moeten doen. De staat van de democratie is aanhoudend onderwerp van discussie. De Nederlandse samenleving is bovendien diverser geworden, er is wrijving

tussen hoog- en laagopgeleid, tussen stad en platteland, en tussen autochtone Nederlanders en Nederlanders met een migratieachtergrond.

Niet gek dus dat de vraag aan belang wint wat burgers onderling bindt en wat hen tot een gemeenschap maakt. En dat is waar burgerschap over gaat.

zijn – hebben – doen

Op rechts is het antwoord op de vraag wat burgers onderling bindt gericht op een ‘zijn’. De nadruk ligt op identiteit, cultuur en Nederlandse normen en waarden. Tekenend was de H.J. Schoo-lezing van 2017, waarin CDA-leider Sybrand Buma pleitte voor een herstel van christelijke waarden en normen en tradities van de ontheemde ‘gewone Nederlander’. Individuele vrijheid is geworden tot ‘collectieve versplintering’. Immigratie, voornamelijk van moslims, heeft de *clash of civilizations* in ons ‘huis’ gehaald. Voor links was burgerschap lange tijd een ‘hebben’: iedere burger heeft een aantal fundamentele rechten die vrijheid garanderen. Die rechten zijn de afgelopen decennia gestaagd uitgebreid.

Waar staan sociaal-liberalen? In een sociaal-liberale opvatting is burgerschap in essentie een ‘doen’. Die gedachte begint bij vrijheid.

Een burger is niet alleen formeel ingezetene of belastingbetaler; hij heeft de samenleving mede in beheer

In tegenstelling tot sommige soms oppervlakkige liberale visies, waarin vrijheid een eenzijdig recht is van het individu om zonder bemoeienis van anderen te kunnen leven, stellen sociaal-liberalen dat vrijheid niet alleen ‘Respecteer mijn rechten!’ behelst. Vrijheid is in het beheer van alle burgers gezamenlijk. Een burger is niet alleen formeel ingezetene, consument of belastingbetaler; hij heeft de samenleving mede in beheer. Wat burgers onderling verbindt en tot een gemeenschap maakt, is dus dat beseft: dat we elkaar in staat stellen om in vrijheid te leven. Dat laat zich omschrijven als de even eenvoudige als belangrijke gedachte dat vrijheid wederkerigheid nodig heeft.

Vrijheid en wederkerigheid

Liberalen staan doorgaans sceptisch tegenover publieke zedenmeesters die burgers willen vertellen hoe de vork in de steel zit. Bovendien is burgerschap niet een beleidsmiddel dat stichtelijk kan worden ingezet voor allerlei politieke doeleinden. Burgerschap is niet iets voor een exclusieve club, een project van mensen die graag zien dat iedereen zich gedraagt zoals zichzelf. Maar het idee dat vrijheid om

wederkerigheid vraagt, stelt wel een ‘norm’, schept verwachtingen. Elkaar in staat stellen vrij te leven, vereist een ‘doen’, hoeveel ongemak zo’n vaststelling liberalen soms ook kan opleveren.

Het uitgangspunt dat vrijheid en wederkerigheid samenhangen, vraagt om het vormgeven van een bepaald pluralisme. Nederland is een divers land, is dat altijd geweest, en zal dat ook in toenemende mate worden. Sociaal-liberalen verwachten dat burgers ruimte laten voor andere meningen en waarden. Aan de andere kant verdraagt een sociaal-liberale visie op burgerschap geen intolerantie ten aanzien van verschil door bijvoorbeeld een beroep te doen op een hogere (ideologische of religieuze) waarheid. Zo kan een eenzijdige verbondenheid met een (geloofs)groep of het geradicaliseerde smaldeel ervan (zoals in deze tijd bij islamitisch-radicalisme) ontaarden in het afwijzen van de maatschappij als geheel.

Maatschappelijk zelfbestuur

Omdat vrijheid en wederkerigheid samenhangen, is het belangrijk dat burgers ook een zekere mate van betrokkenheid tonen door zichzelf te organiseren, vrijwilligerswerk te doen, of zich via burgerinitiatieven in te zetten voor de samenleving. Dit maatschappelijk zelfbestuur van burgers zónder de overheid – van zorg, verkeer, onderwijs tot sport – voorkomt dat er teveel onder centraal beheer komt. Het vergroot hun vrijheid. Bovendien kunnen burgers onderling alleen vaak tot betere en rechtvaardigere oplossingen komen dan de overheid.

De verwevenheid van vrijheid en wederkerigheid heeft bovendien zeggenschap over en participatie in het bestuur. De overheid voert het beleid en de wetten uit, die ieders leven mede vormgeven. Burgers dienen daar volwaardige sturing aan te kunnen geven. De overheid dient de voorwaarden daartoe te scheppen, onder andere via adequate controle op de macht, toegang tot bestuurlijke functies en het publieke debat. En het is aan burgers om van die voorwaarden gebruik te maken.

Te midden van de spraakverwarring die de huidige discussie over burgerschap kenmerkt, vormt het zo in wezen de onderstroom van talloze andere debatten. Die richten zich op de vraag hoe we *zouden moeten* samenleven, een vraag die in Nederland op het scherpst van de snede wordt bediscussieerd. In dat debat kunnen sociaal-liberalen het zich niet veroorloven afzijdig te blijven. ■

Daniël Boomsma is wetenschappelijk medewerker van de Mr. Hans van Mierlo Stichting, het wetenschappelijk bureau van D66.

De Van Mierlo Stichting werkt momenteel aan een essay over sociaal-liberaal burgerschap: vanmierlostichting.d66.nl/projecten-gedachtegoed

Aanbieding!

Bestel de drie meest recente publicaties van de Mr. Hans van Mierlo Stichting samen voor slechts €19,95!

Bestellen via: vmswebshop.nl

Alle prijzen zijn excl. verzendkosten

Ordering in de dreiging €6,95

Over medische ethiek gesproken €9,95

Van nieuwkomer naar Nederlander €8,95

Oh My God! Het ongemak over religie, is het uitdagende thema van de laatste editie van *idee*, tevens het eerste nummer van de nieuwe hoofdredacteur Joost Röselaers. De centrale vraag luidt: is religie een verrijking of een bedreiging voor het sociaal-liberalisme? De redactie heeft daartoe diverse schrijvers, waaronder theologe Manuela Kalsky en rechtsgeleerde Maurits Berger, uitgenodigd om te reflecteren op een sociaal-liberale visie op religie. In de hoop dat de primaire reactie van een sociaal-liberaal op religie niet *oh my God* zal zijn, maar dat op basis

van kennis en zonder ongemak het gesprek gevoerd kan worden over concrete onderwerpen waar religie een rol in speelt.

idee is het politiek-wetenschappelijk tijdschrift van de Mr. Hans van Mierlo Stichting en verschijnt vier keer per jaar. **Abonneren?** Ga naar de website en vul het formulier in. Kosten: €36,- per jaar (€21,- voor een digitaal abonnement).

vanmierlostichting.d66.nl/idee

Marchantlezing 2019 Yascha Mounk

How to save democracy?

Koop nu uw ticket!

Onze democratie is in gevaar. Steeds vaker zijn individuele rechten en de wil van de meerderheid, de twee fundamentele uitgangspunten van onze democratie, met elkaar in conflict. Waar technocraten politieke vragen steeds vaker depolitiseren, willen populistten zoals Trump of Orbán een democratie zonder oog voor minderheden.

Tijdens de 9e Marchant-lezing *How to save democracy?* gaat **Yascha Mounk** in op de vraag waarom deze ontwikkelingen onze democratie in gevaar brengen en hoe we haar kunnen redden.

Harvard-wetenschapper Yascha Mounk schreef de internationale bestseller *The People versus Democracy – Why Our Freedom is in Danger and How to Save It*. Hij is één van 's werelds meest vooraanstaande auteurs over de liberale democratie en de opkomst van het populisme.

Donderdag 7 februari 2019
zaal open **19.00 uur** aanvang **19:30 uur**
voertaal Engels

TivoliVredenburg
Vredenburgkade 11, Utrecht
(5 minuten lopen vanaf Utrecht Centraal)

Entree: €15,00
Voor studenten: €10,00

Tickets en meer informatie:
marchantlezing.nl

[@VMSStichting](https://twitter.com/VMSStichting)
facebook.com/vanmierlostichting

Mr. Hans van Mierlo Stichting

Vier jaar geleden trad de Transgenderwet in werking, waarmee transgenders het geslacht in hun geboorte-akte veel makkelijker kunnen veranderen. Binnenkort wordt deze wet geëvalueerd door de Tweede Kamer. **Robert Witte** – redacteur van TRANS, transman en vader – sprak erover met onze fractiewoordvoerder emancipatie: **Sjoerd Sjoerdsma**.

Geslacht: m v

Soms is een nieuwe wet van grote invloed op je leven. Voor mij was dat de Transgenderwet, die op 1 juli 2014 in werking trad. Op de avond voor het kerstreces van 2013 stemde de Eerste Kamer ermee in. Ik gebruikte toen een paar weken testosteron en mijn vrouw was twee maanden zwanger. Als de wet zou worden aangenomen, zou ik bij de geboorte van ons kind als vader kunnen worden geregistreerd. Werd de wet niet aangenomen, dan zou ik ‘mee-moeder’ worden, en zou ik mijn geslacht pas kunnen laten aanpassen na een jaar hormoongebruik en het laten verwijderen van mijn baarmoeder en eierstokken.

In januari publiceerde het Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatiecentrum (WODC) het rapport *Recht doen aan genderidentiteit. Evaluatie drie jaar Transgenderwet in Nederland. 2014-2017*. Hierin worden twee belangrijke verbeterpunten genoemd. De eerste is het afschaffen van de deskundigenverklaring. Hoe denkt u hierover? “Die wens snap ik heel goed. Het voelt alsof alleen een deskundige kan bepalen of jouw overtuiging tot het andere geslacht te behoren, standhoudt. Die paternalistische houding moet weg. Uit de cijfers blijkt dat de deskundigenverklaring slechts twee keer is geweigerd en dat mensen zelden voor de tweede keer hun juridische geslacht laten veranderen. Dat bewijst dat de verklaring niet nodig is.”

LHBTI staat voor...
Lesbisch, Homoseksueel, Biseksueel,
Transgender en Intersekse personen

Het tweede verbeterpunt is de minimumleeftijd van zestien jaar. Zowel transjongeren als hun ouders gaven in het onderzoek aan dat die leeftijdsgrens moet worden verlaagd of zelfs helemaal geschrapt. Zodat jongeren op de middelbare school al kunnen beginnen met de officiële papieren van het wensgeslacht. Hoe kijkt u daar tegenaan? “De middelbare school... ik vond het er zelf al ingewikkeld. En dat terwijl ik in het meest comfortabele hokje pas: witte hetero cisgender man (*cisgender betekent dat iemands seksuele identiteit overeenkomt met het biologische geslacht bij geboorte, in tegenstelling tot transgender, red.*). Als ik me dus probeer in te leven in een transgender jongere, dan zou ik zeggen: helemaal geen leeftijdsgrens aanhouden. Lhbtj-jongeren zijn kwetsbaar, het aantal zelfmoorden in deze groep ligt vijf keer zo hoog als bij niet-lhbtj-ers. Hoge drempels om jezelf te kunnen zijn, moet je dus wegnemen.”

Als de leeftijdsgrens wegvalt, moet er dan toestemming van de ouders zijn? “Dat vind ik ingewikkeld. Toestemming van de ouders, dat is haast ook een soort deskundigenverklaring. Waar ik me zorgen over zou maken, is een kind dat opgroeit in een SGP-gezin in een identiteit die is opgelegd door de ouders. SGP-Kamerlid Roelof Bisschop noemde de emancipatienota griezelig. Ik was ontdaan, want hij weet dat er ook in zijn gemeenschap lhbtj-jongeren zijn. Dat iemand anders is dan jouw ideaalbeeld, dat kun je toch niet griezelig noemen? In feite zei hij: *Als we mensen toestaan zichzelf te zijn, gaat het volledig mis*. Dat mogen we niet stilzwijgend aanhoren. We moeten er voor blijven vechten dat jongeren zichzelf kunnen zijn, ongeacht op wie ze verliefd zijn of hoe ze zich voelen.”

foto Jasmine de Vries

Robert Witte (1972) is schrijver en redacteur van TRANS, het jaarblad over genderidentiteit, gemaakt door transpersonen. TRANS is o.a. te koop bij boekhandels Athenaeum en Scheltema (Amsterdam), Savannah Bay (Utrecht), De Feeks (Nijmegen), of online via: magvilla.nl.

Meer info: transmagazine.nl

Tweede Kamerlid Sjoerd Sjoerdsma (Buitenlandse Zaken & Emancipatie):
“Ik pas in het meest comfortabele hokje: witte hetero cisgender man”

Nieuwe fractiewoordvoerder emancipatie

Vlak voor het ter perse gaan van dit nummer, werd bekend dat Tweede Kamerlid Vera Bergkamp de portefeuille emancipatie van fractiegenoot Sjoerd Sjoerdsma overneemt.

Bergkamp is al jaren de grote pleitbezorger van de Familie van Nu. “Veel mensen herkennen zich niet meer in het huidige familierecht, daarom wil D66 dat het gemoderniseerd wordt.” Tijdens het 101ste D66-congres werd de gelijknamige resolutie aangenomen. Wat hebben we inmiddels bereikt?

Voorlichting leefvormkeuze
Iedereen moet in vrijheid zijn of haar leefvormkeuze kunnen vastleggen. Trouwen

is allang niet meer de norm. Er zijn veel juridische mogelijkheden en alternatieven, maar die zijn niet bij iedereen bekend. D66 heeft ervoor gezorgd dat mensen zich hier beter over kunnen informeren door flyers bij het gemeentehuis, of websites zoals: notaris.nl/ samen-verder.

Meerouderschap & -gezag
Er zijn gezinnen die er bewust voor kiezen om met drie of vier ouders een gezin te stichten. D66 wil dat deze gezinnen juridisch beter beschermd worden. In het regeerakkoord is afgesproken om te onderzoeken hoe dit het beste in ons rechtssysteem past. Volgend jaar zijn de onderzoeken klaar, en op verzoek van D66 volgt daarop snel een kabinetsstandpunt.

Toen ik er zelf achter kwam dat ik transman ben, merkte ik dat ik een aantal vooroordelen had over transgenders. Herkent u dit? “Jazeker, en ik weet ook nog wanneer ik hier mee te maken kreeg. Ik zat op een rooms-katholieke school in Limburg, met een priester als directeur. Niemand was er openlijk lhbtj, ook de docenten niet. Het was begin jaren negentig maar ik kende zelfs niemand op afstand die het was. Er was een gala waar een jongen uit mijn vriendengroep met een meisje naartoe ging. Zij was verliefd op hem en toen zei hij dat hij niet op vrouwen viel. Dat was een schok; hij was niet wie wij dachten dat hij was. Toch was er niets veranderd, hij was nog steeds een vriend. Ik ging erover nadenken waarom ik hem dan toch ‘anders’ vond en kwam tot de ontdekking dat ik altijd in mijn eigen bubbel had gezeten. Dat was pas raar!”

Hoe doet u dat – qua opvoeding – met uw eigen kinderen?
“Mijn dochters groeien op in Hollands Spoor, een wijk met veel meer diversiteit dan mijn witte dorp in Limburg. Daar heb ik van geleerd dat afkeer van ‘de ander’ vooral voorkomt bij mensen die ‘die ander’ nooit zien. Racisme komt het meest voor in streken waar nauwelijks mensen met een migratieachtergrond wonen. Het is een mechanisme dat ik ook zag toen ik als diplomaat in Israël en Palestina werkte. Mensen zagen elkaar niet meer, waardoor de angst voor de ander groot werd. De grote uitdaging is dat we elkaar blijven tegenkomen. Letterlijk en figuurlijk. Dan nemen vooroordelen af en kunnen deze niet verder groeien.”

Hoe staat u tegenover het loslaten van de geslachtsregistratie? “Positief! We zijn dan ook nog niet zover als ik zou willen. In het regeerakkoord is opgenomen dat geslachtsregistratie zoveel mogelijk moet worden beperkt. Daar ben ik een groot voorstander van.”

Ik keek op de website van D66 en daar wordt naar je geslacht gevraagd als je lid wilt worden. De opties zijn: ‘man’, ‘vrouw’ of ‘niet opgegeven’... “Dit noteer ik, want daar moet natuurlijk kritisch naar gekeken worden.” ■

Erkenning gezag
D66 wil dat ongetrouwde vaders en meemoeders automatisch ouderlijk gezag over hun kind krijgen als zij hun kind erkennen bij de gemeente. Dat is nu niet goed geregeld in de wet. Daarnaast wil D66 gelijke rechten voor ongetrouwde ouders. Dat is ook in het belang van het kind. Daarvoor heeft D66 een initiatiefwet ingediend. Momenteel worden alle adviezen verwerkt; volgend jaar wordt het voorstel behandeld door de Tweede Kamer.

Lees meer op: d66.nl/familie-van-nu

Wie heeft welke portefeuille?
d66.nl/personen

D66

Save the date
Congres 109
10 maart 2019

Lees meer over dit verkiezingscongres op pagina 34.
Meer informatie: d66.nl/congres

D66 Internationaal

Interesse in de Balkanregio? Kom op 22 november naar filmtheater Springhaver in Utrecht voor de screening van *Srbrenka*.

Deze Balkan Filmavond wordt georganiseerd door D66 Internationaal. *Srbrenka* toont hoe in een door oorlog verscheurde regio, de naoorlogse generatie moet omgaan met de donkere kanten van het verleden. De documentaire is genomineerd voor *European Documentary 2018*. Aansluitend is er gelegenheid voor een Q&A met de filmmakers en een gezamenlijk drankje in het café. Start film: 20.00 uur (inloop vanaf 19.30 uur). Voertaal Engels, deelname gratis.

Reserveren & info:
international.d66.nl/agenda

Jubileum

In september had het Landelijk Bureau van D66 een feestje te vieren: Hans Zijdenbos en Tina Schulte samen vijftig jaar in dienst!

Hans zorgt al dertig jaar voor een schoon kantoorpand, terwijl Tina al twintig jaar de financiële administratie op orde houdt. Ze verhuisden mee van de Noordwal, via de Laan van Meerdervoort, naar de huidige locatie aan de Hoge Nieuwstraat. En ze versleten

Nieuw ledenportaal

Het D66-ledenportaal MijnD66.nl wordt vernieuwd! En dat is goed nieuws voor u.

De afgelopen maanden is er achter de schermen hard gewerkt aan een nieuw digitaal ledenportaal dat past bij deze tijd. U kunt documenten delen, uw e-mailvoorkeuren gemakkelijker aanpassen en u kunt uw afdelingsbestuurders beter vinden. Bovendien komen alle dashboards achter één inlogcode. Binnenkort ontvangt u meer informatie per e-mail. Is uw e-mailadres gewijzigd? Pas uw gegevens aan in MijnD66.nl of mail naar: ledenadministratie@d66.nl

Vragen of opmerkingen? Mail naar:
online@d66.nl

meer dan negen directeuren. Huidig directeur Sander Bus sprak in zijn speech de wens uit dat hij niet de laatste zal zijn. "Ik hoop dat jullie dus nog lang bij ons blijven!"

D66 Academie

In de aanloop naar de Provinciale Statenverkiezingen van 20 maart organiseert de D66 Academie een opleidingstraject voor kandidaat-Statenleden. De deelnemers krijgen trainingen op het gebied van communicatie, gedachtegoed en provinciale financiën. De opleidingsdagen vinden plaats op 1 en 15 december 2018. Aanmelding loopt via de provinciale lijsttrekker.

d66.nl/partij/talentontwikkeling-opleiding

Maak kennis met D66!

Vrijdag 14 december
Tweede Kamer der
Staten-Generaal

D66 organiseert regelmatig kennismakingsbijeenkomsten in de Tweede Kamer. U maakt kennis met de partij, het sociaal-liberale gedachtegoed en de mogelijkheden om actief te worden. Als nieuw lid ontvangt u automatisch een uitnodiging. Leden die al langer lid zijn, zijn ook welkom.

Meer info & aanmelden:
d66.nl/nieuweleden/maak-kennis-met-d66

(Stage-)vacatures!

Altijd al willen weten hoe het er bij D66 achter de schermen aan toegaat?

Het Landelijk Bureau heeft – evenals het wetenschappelijk bureau en de fracties (Eerste en Tweede Kamer, Europese delegatie) – regelmatig stage-vacatures voor studenten die voor een langere periode beschikbaar zijn. Daarnaast vindt u ook vacatures voor medewerkers en vrijwilligers op onze vacaturepagina: d66.nl/werken-bij-d66

Route66 in Brussel

Een half jaar voor de Europese verkiezingen reisde een Route66-delegatie af naar Brussel.

Een weekend lang bezochten de deelnemers van het D66-talentenprogramma diverse instellingen en spraken daarbij met hoofdrolspelers, waaronder het Europese Parlement, de Europese commissie, de NAVO, de permanente vertegenwoordiging, de Brexit-

onderhandelaar en lobbyisten. En natuurlijk ALDE-fractieleider Guy Verhofstadt, die – zoals altijd – bevlogen vertelde waarom een sterk en verbonden Europa hard nodig is!

route66.d66.nl

Fractiewerk D66

Na acht jaar neemt Stichting Fractiewerk D66 afscheid van medeoprichters Joost Komen (voorzitter; links op de foto) en Stefan Pinkus (secretaris).

Lokale fracties hebben het al druk genoeg, vond Robert Strijk, destijds directeur van het Landelijk Bureau van D66, ruim acht jaar geleden. "Laten we hen ontzorgen op het gebied van personeelszaken, zodat ze hun handen vrij hebben voor de politiek." Strijk deed een oproep in een nieuwsbrief aan partijenoten met expertise, waarop Stefan Pinkus en Joost Koomen reageerden. In 2010 was Stichting Fractiewerk D66 een feit. Nu hun (maximale) bestuurstermijn erop zit, is

het tijd voor afscheid (en een terugblik). "Het was pionieren en puzzelen in het begin", herinnert Stefan zich. "We wilden een interne payroll-organisatie opzetten en de HR-ondersteuning professionaliseren. Daar komt veel bij kijken: Arbowetgeving, belastingzaken, later de discussie over het pensioenstelsel, de nieuwe Flexwet." Op het Landelijk Bureau nam Martijn Bordewijk de praktische ondersteuning van de fracties op zich; een soort HR-consulent op afstand. In het begin betrof dat vooral inschaling, verloning en verzekering van medewerkers. Later kwamen daar ook andere aspecten rondom goed werkgeverschap bij: tips voor voortgangs- en functioneringsgesprekken, advies bij ziekte en reïntegratie. Joost Koomen was in die beginperiode zelf raads-lid van D66 Haarlemmermeer; inmiddels is hij fractievoorzitter. "Die praktijkervaring is belangrijk, want je weet zelf precies wat er speelt rondom het in dienst hebben van medewerkers of stagiairs."

Stichting Fractiewerk D66 verzorgt administratieve, fiscale en wettelijke aangelegenheden m.b.t. personeel (ook stagiairs) voor D66-fracties in gemeenteraden, Provinciale Staten en in de Eerste Kamer. De penningmeester van de stichting is tevens de penningmeester van het Landelijk Bestuur van D66. Op dit moment ondersteunt de stichting 23 D66-fracties in het hele land.

Interesse? Mail of bel Martijn Bordewijk: fractiewerk@d66.nl / 070-3566066

SAVE THE DATE

Jubileum Jonge Democraten 2/3 maart 2019

Op 3 maart is het 35 jaar geleden dat de Jonge Democraten (JD) werd opgericht in café Eik en Linde te Amsterdam.

Op zaterdagavond 2 maart 2019, vanaf 20.00 uur, bent u van harte welkom om dit jubileum met de Jonge Democraten te vieren in café Eik en Linde te Amsterdam. De jubileumborrel wordt georganiseerd door de Vrienden van de Jonge Democraten.

jongedemocraten.nl/vjd

Van Mierlo Stichting

Aan de hand van de publicatie *Van nieuwkomer naar Nederlander*. Een sociaal-liberale visie op migratie, asiel en integratie, organiseert de Mr. Hans van Mierlo Stichting, in samenwerking met lokale D66-afdelingen, een reeks bijeenkomsten in/op:

Enschede – 16 november 2018
Doetinchem – 19 november 2018
Arnhem – 20 november 2018
Alphen a/d Rijn – 21 november 2018
Utrecht – 30 januari 2019

vanmierlostichting.d66.nl/agenda

Weleens gehoord van een schenkingsovereenkomst? Daarmee legt u uw contributie (én uw extra bijdrage) voor vijf jaar vast. Voordelig voor u én voor D66: de partij heeft financiële zekerheid en u heeft meer belastingvoordeel. Beter nog: u kunt méér geven zonder dat het u meer kost!

Geef meer aan D66 (en betaal minder)

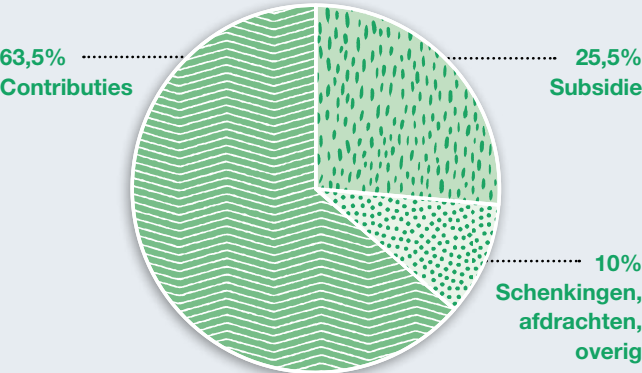
Hoe werkt dat dan? D66 heeft ANBI-status (algemeen nut beogende instelling). Daarom beschouwt de Belastingdienst uw jaarlijkse contributie (én uw extra bijdrage) als een gift. Voor die gift geldt een niet-aftrekbare drempel. **Maar...** als u uw bijdrage voor minimaal vijf jaar vastlegt (periodieke schenking), dan is deze drempel niet van toepassing en is uw bijdrage volledig fiscaal aftrekbaar. Daarbij geldt: hoe meer u geeft, hoe groter uw belastingvoordeel.

Wat is mijn belastingvoordeel? Ga naar anbigift.nl/d66 en vul uw jaarinkomen en uw gift (contributie plus extra bijdrage) in in de rekenmodule. U ziet meteen welk belastingvoordeel u heeft, én hoeveel u extra kunt schenken terwijl u netto evenveel blijft betalen als nu!

Hoe regel ik dit? Door een schenkingsovereenkomst met D66 af te sluiten. Die vindt u hier: d66.nl/schenkingsovereenkomst. Invullen, opsturen en klaar!

Meer weten: Mail of bel met Marijn Makker via: fondsenwerving@d66.nl of 070 356 60 66.

- Bekijk de richtlijnen voor uw contributie via: d66.nl/overzicht-bijdrage-lidmaatschap
- Wilt u op een andere manier doneren? Bijvoorbeeld nalaten aan D66? Kijk eens op: d66.nl/doneren-aan-d66

Inkomsten 2017
Bekijk de Jaarrekening 2017 van D66 via: d66.nl/jaarrekening-2017-d66

Laura Wytema (29) uit Haarlem betaalt haar jaarlijkse contributie sinds 2014 in de vorm van een schenkingsovereenkomst. Uit principe: “Ik weet dat de partij gaat voor maximale impact per euro.”

“Ik werd lid in 2007, toen de klim begon. De partij lag op z’n gat en dat was aan alles te merken: weinig leden, weinig zetels, weinig geld. Ik was student in Delft, en de lokale afdeling belde voor elke activiteit de hele ledenlijst af. Na het zoveelste belletje ben ik meegegaan met de jaarlijkse fietstocht langs politieke hotspots. De sfeer was enorm goed, strijdlustig ook – al snel zat ik er middenin. Ik deed ook mee aan de campagne van 2010 én stond direct op de kandidatenlijst – ja, zo ging dat toen. Toen zag ik hoe er met heel weinig geld keihard campagne werd gevoerd. Het was ijskoud en wij stonden wekenlang met onze bakfiets onze zelfgemaakte flyers en thuis opgewarmde chocomel van de Aldi uit te delen. Elk dubbeltje werd drie keer omgedraaid. Alles om maar zo zichtbaar mogelijk te zijn. Dat jaar kwam ik in de raad. Raadsleden en wethouders dragen een percentage van hun salaris af ten behoeve van de lokale afdeling. Daar leerde ik dat je die bijdrage bij de belasting op kunt geven als gift. Maar pas toen ik stopte als raadslid, in 2014, heb ik de schenkingsovereenkomst getekend. Omdat ik even niet actief was voor de partij, wilde ik op een andere manier bijdragen. Ik had geen idee hoe het werkte, op de website stond ook geen informatie, dus toen heb ik het Landelijk Bureau maar gebeld. Daarop kreeg ik een mailtje met de overeenkomst in de bijlage. Die heb ik ingevuld en opgestuurd – zo gepiept. Waarom ik mijn bijdrage voor vijf jaar wil vastleggen? Zoals Jan Terlouw onlangs zei in NRC: *Right or wrong, it’s my party*. En zo is het. Ik weet hoe weinig geld D66 in kas heeft in vergelijking met andere partijen, en ik weet hoe goed het wordt besteed. Ik heb de campagnes steeds groter en professioneler zien worden, maar de insteek blijft: we gaan voor maximale impact per euro. Het is voor de partij belangrijk om te weten dat bepaalde inkomsten stabiel zijn – dáárom heb ik het gedaan. En je hoeft er niet rijk voor te zijn; je geeft hetzelfde maar je legt het alleen vast voor een periode van vijf jaar. Dat je daardoor extra kunt geven, omdat je meer belastingvoordeel hebt, is natuurlijk helemaal mooi meegenomen.”

Ledenpagina

D66

Wilt u graag weten hoe onze politieke vereniging in elkaar steekt? Of bent u op zoek naar specifieke (contact)informatie, afdelingen, commissies of parlementariërs? U vindt het via: d66.nl/partij

Ledenadministratie

Een verhuizing doorgeven? Aan- of afmelden voor een nieuwsbrief? Uw lidnummer opzoeken? Ga naar **MijnD66.nl** en voer zelf uw wijzigingen door in onze ledenadministratie. Is uw emailadres (tevens uw gebruikersnaam) gewijzigd of heeft u andere vragen? Stuur een mail naar ledenadministratie@d66.nl of bel 070 356 60 66.

Contributie / donaties

Uw lidmaatschap betaalt u per (digitale) acceptgiro of automatische incasso. Acceptgiro kwijt? Stort uw contributie op NL 11 RABO 019 199 6807 t.n.v. Democraten 66 o.v.v. ‘contributie’ en uw ‘lidnummer’ (zie boven). Een extra gift aan de partij kunt u overmaken naar NL 11 RABO 011 304 2396 t.n.v. Democraten 66 o.v.v. ‘gift’. Meer weten? Kijk op d66.nl/doneren of mail naar fondsenwerving@d66.nl

Lid worden / maken

Wilt u iemand lid maken? Kijk op d66.nl/cadeaulidmaatschap of stuur hem of haar deze link door: d66.nl/word-lid

Maak kennis met D66

D66 organiseert regelmatig een kennismakingsbijeenkomst met de partij in de Tweede Kamer. Als nieuw lid ontvangt u automatisch een uitnodiging. Meer informatie: d66.nl/nieuweleden

Landelijk congres

Het volgende congres (Congres 109) is op zondag 10 maart 2019. Elk lid krijgt voor elk landelijk congres een uitnodiging (per e-mail) toegestuurd. Voor meer info, kijk op d66.nl/congres of mail naar: congres@d66.nl

Campagne / vrijwilliger worden / meedoen

Wilt u graag meedoen aan onze campagnes? Neem contact op met uw lokale of regionale afdeling via d66.nl/partij/d66-in-het-land, met ons landelijke campagneteam via campagne@d66.nl of kijk eens op d66.nl/doe-mee. Uw lokale afdeling doet overigens veel meer dan alleen campagne voeren: ga ook eens naar een borrel, workshop of ledenvergadering van uw eigen afdeling!

Bestuur- en verenigingsondersteuning (BVO)

Bent u actief bij uw lokale of regionale afdeling en heeft u daar vragen over of ondersteuning bij nodig, neem dan contact op met de afdeling BVO van het Landelijk Bureau via: vereniging@d66.nl

Talentontwikkeling / opleidingen

D66 organiseert opleidingen en trainingen voor verschillende doelgroepen. Kijk voor meer informatie op d66.nl/partij/opleidingen of mail naar opleidingen@d66.nl Interesse in het jongerentalentenprogramma van D66? Elk najaar kunt u zich aanmelden voor de selectie via: route66.d66.nl

Thema-afdelingen

Interesse in een specifiek thema? En wilt u daar graag over discussiëren en meepraten, kijk dan eens op d66.nl/partij/thema-afdelingen U kunt zich aanmelden voor een TA via: **MijnD66.nl**

Els Borst Netwerk

Voor 10 euro per jaar kan elk D66-lid zich aanmelden bij dit diversiteitsnetwerk: d66.nl/elsborstnetwerk

D66 Internationaal

Wilt u meer weten over of meedoen aan het internationale netwerk van D66? Kijk op international.d66.nl of mail naar: internationaal@d66.nl Gaat u verhuizen naar (of woont u in) het buitenland? Kijk eens op buitenland.d66.nl of mail naar secretaris@d66inhetbuitenland.nl

Mr. Hans van Mierlo Stichting

De Van Mierlo Stichting (VMS) is het onafhankelijke wetenschappelijk bureau van D66. Meer informatie over haar activiteiten en publicaties (zoals tijdschrift *idee*), vindt u op vanmierlostichting.d66.nl

Meer info

d66.nl/partij | info@d66.nl | 070 356 60 66

Politiek inhoudelijke vragen?

WhatsApp: 06 11 91 25 48 | mail: d66@tweedekamer.nl

De jaarlijkse Els Borst Netwerk Inspiratieprijs ging dit jaar naar... het Amsterdamse D66-raadslid **Yasmine el Ksaihi** (33).

Wat betekent deze prijs voor jou? “Het Els Borst Netwerk richt zich in het bijzonder op de emancipatie van vrouwen binnen en buiten D66. Ik ben lid geworden van het netwerk om hier mijn steentje aan bij te dragen. Dat die inzet is gezien, en op deze manier gewaardeerd wordt, stimuleert mij enorm hier mee door te gaan.”

Waar komt jouw motivatie vandaan? “We moeten allemaal voor onze plek knokken, maar voor sommigen geldt dat misschien meer dan voor anderen. Ik krijg bijvoorbeeld standaard de vraag: *wat doe jij bij D66?* Wel op een geïnteresseerde en positieve manier, maar ik voel nog altijd dat ik iets uit te leggen heb. Ook al ben ik een rasechte Amsterdamse. Mijn hoofddoek maakt mij niet minder liberaal of minder geëmancipeerd. Bij het ontvangen van de prijs voelde ik de waardering en de geborgenheid van het netwerk. Heel bijzonder.”

Wie was jouw eigen inspiratiebron? “Mijn moeder is in het kader van gezinshereniging naar Nederland gekomen. Ze had zich opgewerkt tot een gewaardeerde kracht in de verzorging, maar moest – nadat er steeds meer diploma's vereist waren voor die functie – na achttien jaar terug naar een baan in de schoonmaak, waar ze ooit begon. Dat heeft een enorme impact gehad op haar en op ons gezin. De politiek moet menselijk en in balans blijven. Daar wil ik mij voor inzetten. Ik zet mij in het bijzonder in voor jonge vrouwen en voor vrouwen met een andere culturele achtergrond. Met mijn achtergrond heb ik *feeling* voor de moeilijkheden die deze vrouwen ervaren om zich te emanciperen en om te participeren. Voor hen wil ik een inspiratiebron, een aanmoediging, zijn.”

De jury was ook vol lof over je raadswerk. Wat is jouw focus? “Ik heb een brede portefeuille, maar mijn focus in de Amsterdamse gemeenteraad ligt op armoede en participatie. Het sociale van sociaal-liberaal vind ik daarbij heel belangrijk. Ik wil de toegankelijkheid van hulp verbeteren en verborgen problemen meer zichtbaar maken. Laaggeletterdheid is bijvoorbeeld een groot probleem en komt in alle geledingen van de samenleving voor. Zorgen dat iedereen mee kan doen, op dat gebied is er veel te winnen.”

Ook lid worden? Kijk op: d66.nl/elsborstnetwerk

**Ik ben
D66**

Foto: Jeroen Mooijman

Democraat is het ledenmagazine van de politieke vereniging Democraten 66 en wordt verspreid onder al haar leden. Democraat verschijnt drie keer per jaar. Niets uit deze uitgave mag zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van D66 worden openbaar gemaakt of veeleenvoudigd.

Wilt u een adreswijziging doorgeven? Of wilt u de Democraat niet meer per post ontvangen? Ga naar MijnD66.nl of stuur een e-mail naar: ledenadministratie@d66.nl

eindredacteur

Jessica Hoogenboom

redactie

Milan Assies
Frans Dijkstra
Jan Remmert Fröling
Marcella Heijboer
Jan Vincent Meertens
Marishka Neekilappillai
Reyer van der Vlies

fotografie / illustraties

Jan Remmert Fröling
Jeroen Mooijman

beeld voorzijde

Jeroen Mooijman

ontwerp / vormgeving

de ontwerpvloot / Studio Maanzaad

druk

Senefelder Misset

oplage

27.000 exemplaren
Den Haag, november 2018

redactieadres

Landelijk Bureau D66
Postbus 660
2501 CR Den Haag

Heeft u een vraag of opmerking voor de redactie? Stuur dan een e-mail naar democraat@d66.nl

MIX
Papier van
verantwoorde herkomst
FSC® C018185